

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Řemeslné a rukodělné činnosti zaměřené na textilie v kontextu učitelství pro
mateřské školy

Craft activities focused on textile in the context of pre-school education

Libuše Kotková

Vedoucí práce: MgA. Michal Sedlák, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Řemeslné a rukodělné činnosti zaměřené na textilie v kontextu MŠ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. 5. 2020

Poděkování

Tímto děkuji MgA. Michalu Sedlákovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, připomínky a čas. Dále děkuji Tarje Kröger, Ph.D. za konzultaci literatury. Děkuji také svým blízkým.

ABSTRAKT

Cílem bakalářské práce je navrhnout projekt rozvíjející potenciál řemesla v předškolním vzdělávání, především co se spolupráce týče. V první části se zabývám vymezením řemesel s důrazem na jejich komplexitu, historii a možnosti uchopení v dnešní době. V praktické části metodou nestrukturalizovaného zúčastněného pozorování navržený projekt ověřuji a reflektuji, nabízím alterace. Práce může sloužit jako inspirace jiným pedagogům pro tvorbu podobného projektu.

KLÍČOVÁ SLOVA

řemeslo, textil, vlna, mateřská škola, experiment, hra, prostředí pro vzdělávání, materiál, spolupráce

ABSTRACT

The aim of this Bachelor thesis is to design a project which develops the potential of crafts in the context of pre-school education with emphasis on cooperation between a child and a teacher. In the first part I focus on the definition of crafts with emphasis on their complex nature, history and its potential in contemporary world. In the practical part I prove the designed project by the method of unstructured participated observation, furthermore I reflect on the project as well as offer possible alterations. The thesis can serve as an inspiration for other teachers on designing a similar project.

KEYWORDS

craft, textile, wool, pre-school, experiment, play, environment for education, material, cooperation

Obsah

Úvod	7
1 Vymezení pojmů a zkratk	8
2 Řemeslo a rukodělné techniky.....	10
2.1 Historie textilní výroby, technika a zpracování vlny	12
2.1.1 Vlna jako materiál	13
2.1.2 Přádtky	14
2.1.3 Technika plstění.....	15
2.1.4 Historie a technika tkaní na brdečku	15
2.1.5 Technika tkaní na kolíkovém stavu.....	17
2.1.6 Řemesla spjatá s textilní výrobou.....	17
2.2 Řemesla dnes	19
3 Rukodělné činnosti a mozek.....	22
4 Zasazení do vzdělávacího programu	25
4.1 Holistické pojetí řemeslných činností ve vzdělávání.....	25
4.2 RVP PV.....	26
4.3 Spolupráce pedagoga a dítěte.....	30
5 Shrnutí	31
6 Cíle	32
7 Výzkumné otázky	32
8 Metoda sběru dat a charakteristika výzkumného vzorku	33
9 Vlastní realizace, reflexe a další náměty	34
9.1 Možnosti dalších aktivit.....	51
9.2 Modifikace projektu pro mladší děti.....	52
10 Shrnutí výsledků.....	54

11	Východiska práce a návrh projektu akcentující spolupráci dítěte a pedagoga	55
12	Diskuse a limity studie	58
	Závěr.....	59
	Seznam použitých informačních zdrojů	60
	Seznam příloh.....	66

Úvod

V této bakalářské práci se budu zabývat řemeslnými činnostmi a jejich využitím v předškolním vzdělávání, konkrétně řemesly spojenými se zpracováním vlny. Rukodělné práce provázejí člověka již odnepaměti, a také v dnešní době působí blahodárně na lidský mozek a celkový rozvoj člověka. Práce má odrážet mimo jiné i to, jak tyto činnosti rozvíjí nikdy nekončící proces spolupráce mezi dítětem a pedagogem, popř. mezi dětmi navzájem. Toto téma a zaměření na práci s textiliemi jsem si vybrala mimo jiné i proto, že sama podnikám pokusy o celostní práci s textiliemi, konkrétně s vlnou. Sama se pokouším tradičními postupy vlnu zpracovat od mytí a česání až po výsledné tkani. Dále pak jsem se ještě nesetkala s výzkumem či projektem v MŠ, který by mapoval celý proces zpracování vlny a zároveň se snažil činnosti vybrat tak, aby šlo o nezbytnou spolupráci mezi dospělým a dítětem.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou hlavních částí; teoretickou a praktickou. V teoretické části se budu zabývat historií a dnešním přesahem a pozicí řemesel s důrazem právě na řemesla spojená se zpracováním textilií. V této části práce se dále budu zabývat prospěšností rukodělných činností na lidský mozek. V poslední kapitole teoretické části zasadím řemeslo do RVP PV.

V praktické části představím realizovaný projekt s následnou reflexí a příklady toho, jak by se dal projekt modifikovat, či s ním dále pracovat. Projekt je zaměřený na zpracování vlny od poznatků o samotných ovcích přes všechny potřebné úkony, které vedou k výslednému produktu, se kterým se děti v dnešní době setkají až na pultech obchodů. Praktická část může sloužit jako inspirace pro tvorbu podobně zaměřených projektu.

Cílem mé práce je tedy přiblížit formou představeného a reflektovaného projektu řemeslné zpracování vlny a to, jak tyto činnosti podporují spolupráci a další oblasti lidského rozvoje a procesu edukace.

1 Vymezení pojmů a zkratk

Na úvod se pokusím vymezit důležité pojmy a specifické termíny, se kterými budu nadále v bakalářské práci pracovat, a také zkratky, které v práci používám.

Projekty – Roeselová (1997) je ve výtvarné výchově definuje jako „*útvary se složitou klenbou úloh a často závažným myšlenkovým obsahem*“ (str. 33). Jde o nazírání na téma z různých úhlů pohledu se zapojením širšího kontextu.

Rukodělné činnosti¹ – jedná se o takové činnosti, které „*rozvíjejí zejména manuální dovednosti a jemnou motoriku, napomáhají osvojit si různé pracovní postupy (...) a představitivost.*“ (Hájek a kol., 2008, str. 167) Tento pojem v práci používám jako činnosti, kterými se rozvíjí jemná motorika a označují samotné technické provedení (např. činnost plstění)

Řemeslo – dle Ottova slovníku naučného (1904) je řemeslo „*souborný název všech výrobních živností, při nichž až donedávna pracovalo se jen ručně nebo pomocí strojů jednoduchých.*“ (str. 538) Ve slovníku je vyzdvížena důležitost osobnosti řemeslníka a procesu nejen manuálního, ale i duševního, čímž se odlišuje řemeslná výroba od výroby tovární. Termínem v práci označuji řemeslo ve svém komplexním pojetí, včetně jeho nehmotných aspektů.

Brdečko, také hřebenový stávek, veršátek – nástroj používaný pro tkaní dlouhých tkanic, jedná se o destičku do které „*jsou vyvrtány otvory – vždy střídavě jeden malý, kulatý a jeden úzký, svislý.*“ (Kapasová a Vondrušková, 1989)

Prošlup – mezera, která vzniká mezi jednou a druhou vrstvou osnovních nití, protahuje se tudy útek. (Urbanová a kol., 2017)

Přeslen – část vřetena, které slouží jako setrvačnick (Urbanová a kol., 2017)

¹ V zahraniční literatuře v anglickém jazyce jsem se setkala se souhrnným termínem „craft“, kterým bývají označeny jak rukodělné, tak i řemeslné činnosti. Cítila jsem však, že je potřeba oboje od sebe oddělit, pojem řemesla skrývá o něco víc než termín rukodělných činností. Anglický termín „craft“ v práci překládám jako řemeslo, či řemeslné činnosti.

Vochle – nástroj určený k česání vlny, či jiné suroviny, podobá se kartáči (tamtéž)

Vřeteno – „*nástroj určený k předení*“ (Urbanová a kol., 2017, str. 181)

Útek – dlouhá nit, „*Která provazuje nitě osnovní a tím tkanici fixuje a zpevní*“ (Urbanová a kol., 2017, str. 185)

MŠ – zkratka pro mateřskou školu

RVP PV – zkratka pro Rámcově vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, vydávané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy

RVP ZV – zkratka pro Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání, vydávané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy

2 Řemeslo a rukodělné techniky

Řemeslo i rukodělné techniky všelijakého druhu provází lidstvo odnepaměti, jelikož dříve byli lidé odkázáni na svoji manuální zručnost. Běžnou součástí života byla výroba, či oprava všech věcí potřebných k životu. Později se každý začal zabývat něčím jiným, až se z výroby určitých věcí stalo řemeslo, způsob obživy. V dobách fungování výměnného obchodu byli lidé velmi propojení, propojenost se také projevovala tradicí dědění řemesla z generace na generaci, což mimo jiné pravděpodobně dávalo základ lidské kultury (Huotilainen a kol., 2018). Lidé byli velice propojení také s místem, kde žili, k výrobě potřebných věcí využívali především dostupné materiály ze svého okolí, z přírodních zdrojů. Prostředí si mimo jiné všímá také Pallasmaa (2012), vnímá neoddelitelnou stránku charakteristiky řemesla, osobnosti řemeslníka, jeho nástroje a dílny, ve které pracuje.

Řemeslo jde ruku v ruce s výtvarným uměním a hranice mezi nimi je často špatně rozeznatelná. Průnik tvoří především umělecká řemesla. Ottův slovník naučný (1904) vidí rozdíl mezi řemeslem a uměleckým řemeslem v přidané hodnotě, kterou umělecké řemeslo nese, umělecký řemeslník má větší nadání a jemnější vkus. Pallasmaa (2012) zdůrazňuje tvořivost a postoj k zpracování zadání. Machátová (2013) umělecká řemesla definuje jako výsledky především ručních prací, které se řídí současnými trendy v oblasti výtvarné, ale i v oblasti využití výsledného produktu. Autorka si dále všímá blízkosti s pojmem design, ovšem designér neboli návrhář nemusí nutně ovládat řemeslo, které k docílení své vize potřebuje. Stejně problematiky se dotýká Christianová ve své diplomové práci (2013) a přidává důležitý faktor množství vyrobených produktů, čímž se řemeslo i umělecké řemeslo odlišuje od sériové výroby. Lidová umělecká tvorba se tedy dá zařadit mezi užitou tvorbu, tedy že slouží mimo jiné nějakému praktickému účelu. (Mikušová, 1990)

Na masovou industrializaci a způsobenou průmyslovou revolucí reagovalo umělecké hnutí Arts and Crafts vzniklé v Británii v polovině 19. století. Hlavní myšlenkou hnutí byl návrat řemesla do umění (po vzoru středověkého přístupu) a zároveň vytvořit umění, které by bylo dostupné pro všechny i s ohledem na funkčnost. Hnutí zasáhlo různé umělecké oblasti, nejvíce snad architekturu a design interiéru. V architektuře se zastánci hnutí snažili stavby navrhnout tak, aby odpovídaly lokálnímu kontextu; vzhledu krajiny, dostupným materiálům atp. (Dempsey, 2002) Tím v podstatě znovu propojují člověka s jeho

bezprostředním okolím. Hnutí a jeho myšlenky se rozšířily do USA i po celé Evropě, především do Francie, Německa a skandinávských zemí a ohlasy mělo také v Japonsku. Ačkoliv cíl byl víceméně shodný, uchopení a inspirace se různila. V Británii byly založeny spolky, které si do svého názvu dávaly termín „cech“ (guild). Někteří představitelé, především v Evropě, striktně odmítali hromadnou výrobu, jenomže s přihlédnutím k náročnosti řemeslné výroby (design i samotná tvorba) se nenaplnily cíle dostupnosti všem; cena těchto artefaktů byla dostupná pouze movitějším osobám, elitě společnosti. Především v USA se zaměřili spíše na dostupnost, tedy nižší výrobní cenu tak, aby se myšlenka a s ní i výrobky dostaly do většiny domácností. V USA se také zaměřili na vybavení kanceláří, aby působily více domácky a útulně. Hlavními představiteli hnutí byli v Británii William Morris (1812–1896), A. W. N. Pugin (1812–1852) nebo John Dearle (1859–1932), kteří mimo jiné designovali a zpracovávali textilní produkty (vytvářeli např. tapisérie, látky tkané, vyšívané či natisklé či čalounění pro nábytek). O silné rozšíření hnutí ve Spojených státech se zasloužili především Gustav Stickley (1857–1942) nebo F. L. Wright (1867–1959). V prostředí zbytku Evropy se jednalo např. o Kolomana Mosera (1868–1918) z Rakouska nebo Carla Larssona (1853–1919) ze Švédska. Někteří tvořili s myšlenkou národní identity, jiní třeba hledali spíše symboličnost a spiritualitu. Inspiraci pak nacházeli v historii, především ve středověkém umění, ale i v různých kulturách (někteří evropští představitelé byli ovlivněni kulturou Japonska) či v lokální tradici. Na hnutí Arts and Crafts navázal v Evropě koncem 19. století umělecký styl art nouveau, secese a tvorba v rámci hnutí se začala vytrácet až po první světové válce. Myšlenky hnutí ale nevyzimely a v rámci nového hnutí Crafts Revival jsou přítomny dodnes. (Dempsey, 2002; Robinson, 2005)

V dnešní době se stále setkáváme s řemeslníky, spousta starých řemesel ale zanikla nebo byla nahrazena. Již se pravděpodobně nesetkáme například s dráteníkem; když se nám rozbije hrnec, koupíme si nový. Společnost je více zaměřena na konzum. Znatelné je to např. v módním průmyslu. Haunerová a kol. (2019) si všímají trendu výrobců, kteří produkují oděvy s nízkou životností, aby si zákazníci každou sezónu kupovali další oblečení. Toto počínání zatěžuje životní prostředí. V současné době se vytvořil proud jdoucí proti výše popsanému jevu (fast fashion), který se snaží zohlednit kvalitu i celý výrobní proces. Pod tzv. slow fashion řadíme mimo jiné i „*opravování a přešívání oblečení, nakupování z druhé ruky, (...)*“ (Gajdošová a kol., 2019, str. 121).

Na poli řemeslném se můžeme setkat s profesionály, kteří mají řemeslo jako svoji profesi, k provozování potřebují určité vzdělání a znalosti v oboru a jsou finančně plně závislí na jeho vykonávání. Na druhé straně stojí řemeslníci amatérští, kteří řemesla provozují ve svém volném čase. Výrobky používají především ke svému vlastnímu použití, případně jsou předávány blízkým a přátelům jako dárky, tyto předměty pak mají pro výrobce často vysokou emocionální hodnotu. Na poli amatérském se také můžeme setkat s pojmem DIY (z anglického „Do It Yourself“, volně přeloženo jako „vyrob si sám“), což jsou aktivity, které podněcují výrobu dekorací, věcí denní potřeby či opravování bez toho, abychom platili jiného člověka, který by to udělal místo nás. Oba póly se prolínají na poli poloprofesionálních řemeslníků, kteří se řemeslům věnují, své výtvořiny prodávají, ale nejedná se o jejich jediný zdroj příjmů. Poloprofesionální tvůrci své výtvořiny či činnost často prezentují na internetu, v ČR k tomu slouží např. webová stránka Fler.cz, v zahraničí např. Etsy.com. Velký vliv pak mají sociální sítě, přes které tito výrobci své produkty také inzerují.

V následujících podkapitolách se zaměříme na textilní řemesla, konkrétně na zpracování vlny. Textilní řemesla nabízejí různorodé a komplexní uchopení, které souzní s cíli práce. Vlna jako materiál byla vybrána do projektu z důvodu zkušeností autorky projektu s tímto materiálem. Následující techniky tkaní byly vybrány s ohledem na představovaný projekt; jsou dostatečně jednoduché, aby je zvládly i předškolní děti a zároveň mají v našich zemích dnes již zapomenutou tradici.

2.1 Historie textilní výroby, technika a zpracování vlny

Textilní řemesla založená na nejrůznějších experimentech s uzlíky a provlékání a křížení vláken, jakož i šití provází lidstvo od mladší doby kamenné. Nejstarším nálezem rostlinného provázku pochází z doby před 15 tis. roky. (Urbanová a kol., 2017) „*Vlastnosti, jako jsou tepelná izolace, savost, hebkost, přilnavost a také dekorativnost, předurčily textil k širokému použití a učinily jej nenahraditelným jinými materiály.*“ (Březinová a kol., 2015, str. 5) Přitom prostým systémem uzlů komunikovaly národy v předkolumbovské Americe. Vázáním, vyšíváním a tkaním byly vyráběny rozsáhlé dekorativní i účelové prvky, často sloužily i jako vznešený dar mezi tehdejšími vládci nebo příslušníky vyšších vrstev. (Staňková a Baran, 2008)

V druhé polovině 13. století dochází k rozvoji specializovaných řemesel i v oblasti zpracování textilu a zakládání cechů, které patřily k nejpočetnějším a společensky váženým; tito řemeslníci bývali členy městské rady. Movitější členové vlastnili měšťanské domy v centru města a jejich klientelu tvořili většinou bohatí občané, chudší řemeslníci vykonávali většinou práci spojenou spíše s opravami ošacení, než že by vyráběli nové. (Březinová a kol., 2017)

Textil byl také významnou obchodní komoditou, stejně jako např. pivo. Do Prahy se ve středověku sváželo sukno z celé země, aby na trzích bylo prodáváno dál, a naopak se zde daly koupit dovezené tkaniny ze zahraničí, především ty vlněné a hedvábné. (tamtéž)

Zpracování materiálu, ze kterého byly textilie vyráběny, jakož i barvení bylo úzce napojeno na místo, ve kterém lidé žili, jelikož využívali rostliny a materiál z jejich blízkosti. (Urbanová a kol., 2017)

2.1.1 Vlna jako materiál

Ovce byla třetím zdomácněným zvířetem v pravěku, ovšem nejprve byla chována pouze pro maso. Šlechtěním došlo k prodloužení ovčí srsti a od období eneolitu se vlna používala pro vytváření textilu a postupně převládla nad použitím rostlinných vláken (lnu, kopřivy, ...). Mezi plemena nejpodobnější ovcím v pravěku patří např. ovce nordická krátkoocasá, ovce soay nebo ovce orkneyjská. (Urbanová a kol., 2017)

Vlna se získává nejčastěji stříhem, ovšem existují plemena, např. ovce spaelsau, jejichž vlna se dá získat vyčesáním v době línání. (tamtéž)

Pro získávání vlny se můžou kromě různých druhů ovcí využít také některé druhy koz, např. kozy angorské nebo kašmírské, dále pak srst velbloudů, lam nebo angorských králíků.

„V kvalitě ovčí vlny se v zásadě rozlišují dva druhy – měkká, více či méně zkadeřená, dlouhá, tuhá, rovná a lesklá; a vlna ostrá, která se snadno láme.“ (Staňková a Baran, 2008, str. 16) Kvalita vlny také závisí na místě na těle ovce. Dle svých vlastností pak vlnu můžeme roztřídit a podle toho použít: delší vlákna můžeme učesat a spříst, kratší použít např. k plstění. (tamtéž)

2.1.2 Přástky

„Přástky neboli společné předení textilní suroviny začínaly v novověku tradičně po svátku svatého Martina (11. listopad) a končily okolo čtvrté postní neděle (přibližně konec března).“ (Urbanová, 2017 a kol., str. 9) Jak můžeme vidět, spřádání vlny, či jiných materiálů, byla již od raných dob záležitost ponechávaná na zimní období, povětšinou to byla práce vyhrazená ženám, ačkoliv např. v Egyptě či v severských zemích to byla činnost vykonávaná i muži (Urbanová, 2017; Vlasatý, 2019). Nebývalo neobvyklé, že vřetenem se lidem do rukou dostalo poprvé již v dětském věku.

Předení je záležitostí velmi starou; doklady nacházíme jak v pohřebních výbavách ženských hrobů (především přesleny), tak i v uměleckém ztvárnění; na reliéfech, zdobení nádob, nástěnných malbách, ve formě dřevěných řezb i kamenných soch a náhrobních stél. „Způsob spřádání vlákna v nit za pomoci ručního vřetene osazeného přeslenem byl vynalezen nejpozději v neolitu (5600–4300 př. n. l.) Ve starších obdobích počítáme spíše s ručním zkrucováním vláken nebo částečným spřádáním klacíky, jak to známe z dochovaných etnografických paralel z celého světa, jmenovitě z Austrálie nebo Jižní Ameriky a Afriky. Negativní otisky provázků a netkaných textilií z Pavlova a Dolních Věstonic z období moravského gravettienu (27–20 000 let př. n. l.) tuto domněnku potvrzují“ (Urbanová a kol., 2017, str. 25). Nejstarším známým vyobrazením z prostředí zaaplské Evropy pochází z období halštatu (8. – 5. stol. př. n. l.) nalezené v Maďarsku. Rytiny představují postavy s vřeteny u vertikálního stavu. (tamtéž)

Existují archeologické nálezy přeslenů, na kterých jsou vyryty runy. Ty mohly sloužit jako informace o vlastníkově nebo výrobcí přesleny, jako runy ochranné anebo se na nich objevuje výčet futharku/abecedy, takže mohly sloužit jako učební materiál k rytí run či k zajištění štěstí. (Vlasatý, 2019)

Ve středověku se ve městě rozvinulo použití spřádacího kola a od konce 15. století vřetenem i spřádací kolo nahradil kolovrat poháněný nohou. (Březinová a kol., 2017)

Principem předení je povytahování příze, za současné rotace vřetene, a to buď vpravo (zákrut „Z“) nebo vlevo (zákrut „S“). Zajímavé jistě je, že „Z“ či „S“ zákrut se lišil dle oblasti a doby, ve které byla příze spředena. Později, v mladším pravěku, se již objevují „S“ a „Z“ zákruty současně, společně s tzv. skanými nitěmi. „Skani je spřádání dvou a více

nití dohromady, nejčastěji za účelem zkvalitnění a zpevnění nitě.“ (Urbanová a kol., 2017, str. 27) Seskávaly se dohromady vždy dvě nitě stejného zákrutu tak, že se vřeteno točíme opačným směrem. Ze dvou „S“ zákrutových nití vznikne jedna „Z“ zákrutová nit. (Urbanová a kol., 2017; Březinová a kol., 2017)

Přeslen v naší tradici bývá uchycen v dolní části vřetena, ovšem např. v oblasti Malé Asie bylo tradicí přeslen uchycovat do horní části vřetena. (Urbanová a kol., 2017)

2.1.3 Technika plstění

Plstění patří do skupiny netkaných textilií (jako síťování či pletení). (Březinová a kol., 2017) V dnešní době můžeme rozdělit na suché a mokré. Základním principem je použití jehly s malými drážkami, kterou jednotlivými vpichy cucháme jednotlivá vlákna, až vytvoří požadovaný tvar. Suché plstění je dobrá technika pro vytvoření spousty předmětů: broží, postaviček, šperků, obrázků. Tuto techniku zvládnou i děti od 4 let. (Učíme řemesla, 2015)

Principem mokrého plstění je máčení vlny v mýdlové vodě a tření rukama, případně s pomůckami (bublinková fólie, valcha, mřížka). Vlákno se těmito vlivy otevře a snáz se proplete a spojí s ostatními. (Učíme řemesla, 2015) Plstěná textilie se vyrábí ze silné vrstvy vlněných vláken, které se zhutní. V minulosti se místo mýdla používala moč, která plnila stejnou funkci. (Březinová a kol., 2017)

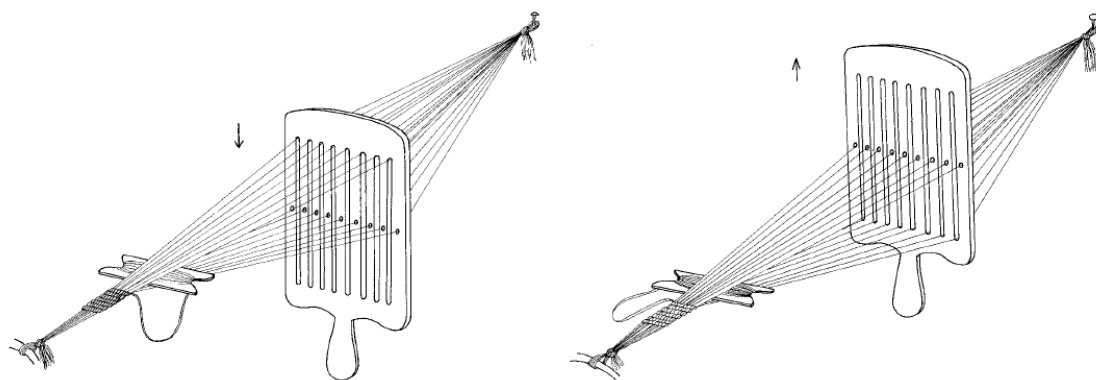
2.1.4 Historie a technika tkaní na brdečku

Tkaní na brdečku, taktéž nazývané hřebenový stávek nebo destička, je technika známá ve světě již tisíce let. *„Slované si ho přinesli už z Pripet'ských bažin, místa svých původních sídel, v 5. a 6. stol. Brdečko jako princip bylo dobře známo v Persii už 2000 let př. n. l.“* (Staňková a Baran, 2008, str. 10). Řemeslníkům vyrábějícím tkanice na brdečku se říkalo také tkaničníci, šnoráři nebo šnůredlníci. Použití tkanic bylo velmi různorodé; sloužily především k dekoraci okrajů oblečení, jako stuha do vlasů, pásek k přidržení šatstva, popruhy k nůši, různé šle, také je dostávali muži jako stuhu při koledě. Sešitím několika takovýchto tkanic vznikaly ozdobné pokrývky, především v oblasti Litvy a Estonska. *„Na opravdu velkém exempláři takovéto destičky se u nás v českých zemích dokonce tkaly i hadrové koberce. V Ivančicích u Brna měli např. desku 70 cm širokou a 60 cm vysokou, v níž byly prořezány 1 cm široké otvory a ve dvoucentimetrových zubech kulaté otvory.“*

(Staňková a Baran, 2008, str. 132) Jelikož byl hřebenový stávek běžnou výbavou ženy, často byl tento nástroj darem od muže, proto máme zachované destičky se zdobenými vyřezávanými madly či malované. (Staňková a Baran, 2008; Kaprasová a Vondrušková, 1989)

Tkaní na brdečku se v Čechách udrželo až do počátku 20. století. Tato tradiční technika, tak jako i jiné další, nabízela jedinečný způsob identifikace; každá rodina, popř. vesnice či oblast měla určité svoje tradiční užívané vzory či barvy. Díky tomu bylo již na první pohled patrné, odkud osoba nosící určitý např. utkaný doplněk, pochází. (Staňková a Baran, 2008; Kaprasová a Vondrušková, 1989) Tkaním barevných tkanic se zabývaly také cikánské ženy, které si tak přivydělávaly. (Kapasová a Vondrušková, 1989)

Technika tkaní je ve své podstatě velmi jednoduchá. Osnovní nitě napneme do dírek i do mezer a na konci svážeme, přivážeme i nit sloužící jako útek. Posunutím brdečka (většinou destička sama svojí vahou klesne) směrem dolů nám vznikne první prošlup; nitě protažené mezerami zůstávají na svém místě, nitě protažené skrze dírky jsou stahovány dolů. Prošlupem protáhneme útek. Poté posuneme brdečko směrem vzhůru a opět nám vznikne prošlup, kterým provlékneme útek. Takto nám tkanice narůstá. Výsledný vzor záleží na tom, jaké barvy nití a v jakém pořadí byly nataženy v brdečku či jakou silou utahujeme útek. (Staňková a Baran, 2008; Kaprasová a Vondrušková, 1989)

Obr. 1 – postup techniky tkaní na brdečku, vpravo „prošlup vytvořený vlastní vahou nářadí“, vlevo prošlup „vzniklý zdvihem nářadí“ (Autor: Staňková a Baran, 2008, str. 129)

Použití těchto tkanic v dnešní době skýtá množství možností. Kromě tradičního použití jakožto stuha do vlasů, pentle pro koledníky, ozdobný lem oblečení může být použita také jako záložka do knihy, náramek nebo může sloužit kravata. (tamtéž)

2.1.5 Technika tkaní na kolíkovém stavu

Kolíkový stávek je opět jednoduché zařízení; do dírek na spodní liště se zasouvají kolíky, kterými se v dolní části provlékne osnovní nit. Přízi (či jiný materiál, např. pruhy látky) provlékáme mezi kolíky střídavě zleva a zprava, poslední kolík je nutno obtočit a pokračujeme další řadou. Tím nám vzniká výsledný produkt. (Učíme řemesla, 2015)

2.1.6 Řemesla spjatá s textilní výrobou

Výsledná tkanina se poté upravuje tzv. potkalcovskými úpravami. V minulosti s tím bylo spojeno valchování, které přispívalo k „*zvýšení hustoty vlněných tkanin, zlepšení jejich tepelně izolačních vlastností a lepší voděodolnosti (...)*“ (Březinová a kol., 2017, str. 63). Valchování tkaniny spočívalo v jakémsi druhu zplstnatění tkaniny. Další potkalcovskou úpravou bylo bělení a mandlování (vyrovnání tkaniny). (Březinová a kol., 2017)

Barvení

Barvení tkaniny bylo v dávných dobách prováděno především za pomoci lokálně rostoucích rostlin, které k tomu měly předpoklady. Urbanová (2017) např. uvádí, že barvení na modro bylo v Evropě prováděno asi od neolitu, určitě však od doby bronzové.

„Nejkvalitněji barveným zbožím bylo sukno, které se po valchování barvilo v horké vodní lázni s rozpuštěným barvivem. Až do 19. století se využívala výhradně přírodní barviva rostlinného i živočišného původu. Barvy se získávaly z různých částí rostlin, jako jsou kořeny, sušené celé rostliny, fermentované listy, dřevo, kůra, hálky, houby a lišejníky. Jako zdroje živočišných barviv jsou známí karmínoví červci a purpurové ostranky.“ (Březinová a kol., 2017, str. 69)

Barvířství se ve středověku také oddělilo jako samostatné řemeslo (Březinová a kol., 2017), ovšem už v antickém Římě byli barvíři organizováni do skupin (cechů) a hlídání státem; zároveň to nebylo řemeslo příliš ctěné kvůli zápachu mořidel, kterých se využívalo. (Urbanová a kol., 2017)

Následuje tabulka (Tabulka 1), která zobrazuje převážně rostliny a jiné materiály, kterými lze docílit různých barev za použití různých postupů:

žlutá	rmen barvířský	květ	
	rýt barvířský		mořidlo: kamenec
	kručinka barvířská	květ	mořidlo: kamenec
	řebříček obecný	celá rostlina	
	vlaštovičník	kořen	
	bříza	listy, kůra	mořidlo: kamenec
červená	svízel povázka, svízel lesní	kořen	
	mořena barvířská	kořen	mořidlo: kamenec
	červci kermesoví	tělo	mořidlo: kamenec
fialová	červci kermesoví	tělo	mořidlo: vitriol
	mořena barvířská		mořidlo: kamenec
	bez černý (šeříková barva)	plod	mořidlo: kamenec
zelená	kopřiva dvoudomá	celá rostlina	
	bez černý	listy	
modrá	boryt barvířský		fermentace
	indigovník pravý		
černá	duběnky		mořidlo: zelená skalice
	třísloviny		mořidlo: vitriol

*Tabulka 1 - seznam barev a barvířských materiálů
(dle Březinové a kol., 2017; Urbánkové a kol., 2017; Kaprasové a Vondruškové, 1989)*

Některé z uvedených rostlin se používaly k barvení již od pravěku, jiné se začaly vysazovat a používat později, např. kručinka barvířská se používala až od období středověku.

Záleželo také na použité části rostliny, pokud např. používáme květ nebo kořen, rostliny je nutné sbírat sezónně. Barvení přírodninami nahradily v 19. století barvy syntetické. (Urbanová a kol., 2017; Kaprasová a Vondrušková, 1989)

Při barvení přírodninami také záleží na stupni ohřevu nebo na zvoleném mořidle. V minulosti byla jako mořidlo používána moč, vápenec, kamenec, ocet či šťáva z blínu černého (Březinová a kol., 2017; Urbanová a kol., 2017).

Postup barvení borytem popisuje detailně ve své knize Urbanová (2017), Kaprasová (1989) zase uvádí postup při barvení za pomoci roztoku kamence. Dle ní je potřeba mít velké množství materiálu, ideálně v poměru 1:1, poté rozpustit množství kamence ve vodě (Urbanová, 2017, píše, že kamenec byl často rozpouštěn v octové vodě) a v roztoku nechat vlnu po nějaký čas. Vlnu je pak nutné přesunout do vodního nálevu za přidání barvířských materiálů (květů, listů, kořenů nebo plodů rostlin, nejmenno nakrájených) a směs vařit, ovšem tak, aby nedosahovala vysokých teplot. Vlna by pak mohla zplstnatět. Nakonec je potřeba vlnu vymáchat v octové vodě, aby se barva udržela.

2.2 Řemesla dnes

Starým rukodělným technikám, které byly popsány výše, se dnes již mnoho lidí nevěnuje, jelikož lidské ruce mnohdy nahradily stroje, které mají v dnešní konzumní době rychlejší a levnější výsledky. O tom, jak moc kvalitnější, by se dalo polemizovat.

Kde se tedy můžeme dnes s řemesly setkat? S ukázkami historických i současných řemesel se můžeme setkat na skanzenech, hradech, městských slavnostech či trzích nebo také v muzeích, zájmových kroužcích pro děti i dospělé i na jednorázových workshopech. Možností je také navštívit střední odborné školy nebo ateliéry. Je ale potřeba odlišit akce pořádané především s motivací co největšího výdělku, které považují za neautentické a akce které mají primárně přiblížit lidem předváděné řemeslo, příp. jeho historický kontext.

Skanzeny a muzea

Jednou z možností je návštěva skanzenů (také muzeum v přírodě) a archeoskanzenů, které lidem přibližují celý kontext života v určité době. Hlavním rysem skanzenů je jejich zasazení do volné přírody a jde o snahu zasadit vědecké poznatky do kontextu životního prostředí, které je ovlivněno především přírodním a společenským prostředím. Stavby ve skanzenech

jsou rozestaveny „s ohledem na zjištěné prostorové, časové, společenské, ekonomické, přírodní a jiné souvislosti, které se promítají také do jejich vybavení.“ (Vařeka a Frolec, 2007, str. 161) Ne vždy se daří vytvořit přesné repliky obydlí z důvodů finančních a časových (přesná rekonstrukce včetně dobových postupů je nákladnější v obou kategoriích), ale i technických (pokud je obydlí ve skanzenu otevřeno návštěvníkům, aby mohli vidět, co se vevnitř skrývá, je potřeba zavést světlo, tedy elektřinu). Je třeba při návštěvě takového zařízení s dětmi poukázat na tyto technologické „nadbytky“, aby si nefixovaly špatný obrázek.

Jako příklady skanzenů a muzeí uvedeme následující:

- Archeopark Všešary (<http://archeoparkvsešary.cz/>)
- Keltský skanzen v Nasavrkách (<https://zemekeltu.cz/keltsky-skanzen/>)
- Archeoskanzen Modrá (<https://www.archeoskanzen.cz/>)
- Curia Vítkov (<https://curiavitkov.cz/projekt>)
- Skanzen lidových tradic a řemesel Bolatice (<http://www.bolatice.cz/obec-bolatice/informace-o-obci/skanzen-lidovych-tradic-a-remesel/>)
- Muzeum v přírodě Vysočina (<https://www.nmvp.cz/vysocina>)
- Muzeum Říčany (<http://www.ricany.cz/org/muzeum/pro-verejnost/workshopy-na-objednavku>)
- Muzeum Řemesel (<https://www.muzeumremesel.cz/>)
- Uměleckoprůmyslové museum v Praze (<https://www.upm.cz/expozice-textilniho-tisku-dvur-kralove/>)

Kromě prohlídek skanzenu nabízí edukativní programy pro různé věkové skupiny, popř. jsou v jejich prostorách pořádány akce, festivaly či workshopy.

Living history

Setkat se s ukázkami starých způsobů tkaní, ale i kovářství, odlévání, výroby šperků, skla, keramiky nebo řezbářství, košíkářství, zpracování kožešin atd. můžeme také v kultuře tzv. living history neboli oživené historie. Living history je termín používaný pro často rekreační aktivity, které „se snaží co nejvěrněji evokovat způsob života minulých období.“ (Krupka, 2014, str. 199) Podle toho se také může měnit nabídka předváděných řemesel. Často se

s lidmi provozujícími ukázky můžeme setkat na akcích a festivalech, které se věnují historické rekonstrukci daného období.

Jako příklad kvalitních festivalů/akcí uvedeme následující:

- Festival keltské kultury Lughnasad (<http://www.lughnasad.cz/>)
- Krumbenowe – festival pravěké a středověké kultury (<https://www.krumbenowe.cz/>)
- Tajemství zaniklých řemesel (<https://www.brandysko.cz/tajemstvi-zaniklych-remesel/a-4483>)
- Oživlý středověk v podhradí, Oživlý středověk v podzemí Staroměstské radnice (<http://ozivlystredovek.cz/>)
- Řemesla živě (<http://www.nrpraha.cz/program/1035/remesla-zive-2020/>)

Dále pak bývá časté „oživování“ hradů či zámků. Účinkující bývají lidé, kteří pracují jako experimentální archeologové, pak ti, kteří se stejnému řemeslu věnují i civilně (často kováři či řezbáři) anebo lidé, kteří stará řemesla mají jako svoji volnočasovou zábavu. Bohužel, ne vždy se jedná o rekonstrukci historicky korektní a návštěvníci si poté fixují špatný obrázek o kontextu doby i o řemeslech jako takových. Je tedy třeba, především pokud se takovou akcí rozhodneme navštívit za edukativními účely, abychom dokázali rozeznat její kvalitu a naučný přínos.

Zacházení s řemesly

Proč dětem přibližovat tyto zapomenuté a mnohdy překonané techniky? Nejde pouze o přiblížení kontextu historie a kultury. Řemesla rozvíjí také manuální zručnost, ale i tvůrčí a estetické schopnosti. Kafková a Suchan ve svém článku (2017) zdůrazňují často opomíjený fakt, že při přibližování řemesel dětem nelze proces omezit pouze na výrobní část, tedy na manuální zručnost a výsledný produkt. Důležité je pojmout řemeslo jako komplexní proces včetně všech fází, které samotné výrobě předcházejí, ale i fází, které následují. Na téma holistického pojetí řemeslných činností a procesům s tím spojených se věnuje i Virpi Yliverronen, která působí na University of Turku ve Finsku nebo Sinikka Pöllänen z University of Eastern Finland. Jejich závěry blíže přiblížím také v následujících kapitolách.

3 Rukodělné činnosti a mozek

V současné době již existuje mnoho výzkumů zkoumajících vliv rukodělných činností na fungování mozku a psychiky. Podrobněji se těmto pozitivním účinkům věnuje Huotilainen a kol. (2018) ve svém článku „Why our brains love arts and crafts“, kde srovnává a zmiňuje několik nedávných výzkumů a dalších poznatků. V kterých oblastech tedy rukodělné činnosti ovlivňují fungování mozku a lidskou psychiku? Tyto činnosti primárně působí na rozvoj jemné motoriky, podobně jako hraní na hudební nástroje, a koordinaci oka a ruky. Naučené dovednosti se promítají i ve fyzické struktuře mozku, jak dokázal výzkumný projekt „Handling Mind“ (2016). Jemná motorika pak ovlivňuje např. učení se psát. Bylo dokázáno, že tyto činnosti mají také terapeutický účinek pro lidi s psychickými, ale i fyzickými problémy; výzkumy ukázaly pozitivní účinek při práci s dětmi s ADHD, lidmi s depresemi, či mladými lidmi, kteří ještě hledají svoji identitu. Lidé se mohou tímto způsobem kreativně vyjádřit a zrelaxovat mysl. Pokud se experimentuje s různými druhy materiálů a technik, obzvláště pak s textiliemi, mají rukodělné činnosti relaxační a povzbudivé účinky, proto jsou často vyhledávány i lidmi, kteří mají stresující zaměstnání. (Huotilainen a kol., 2018)

Malé děti se učí nápodobou a prožitkem, proto je důležité, aby měly přístup k různým podnětům, materiálům, které si mohou osahat a vyzkoušet. *„Je proto důležité používat různé materiály, abychom umožnili vnímání protikladných vlastností jako je těžké a lehké, měkké a tvrdé, teplé a studené, protože dotýkání se aktivuje jak kožní smysly reagující na tlak, vibrace a teplotu, tak i hmatový smysl, který je využíván při vnímání tvaru, hmotnosti a povrchové textury.“* (Huotilainen a kol., 2018, str. 5, volně přeloženo). Využití různých materiálů nemusí nutně sloužit jen výrobnímu či tvořivému procesu, ale děti by si je měly osahat i při hře, která je důležitou součástí rozvoje. Zároveň v dnešní době zaměřené spíše na zrak je právě hmat velmi přehlížen. Pallasmaa (2012) vzpomíná např. Brancusiho sochu *Sculpture for the Blind* z roku 1916, která mohla být na výstavě vnímána pouze hmatem.

Při učení se novým technikám jsou děti (a nejen ty) vystaveny také chybám, případně pocitu selhání. Rukodělné činnosti poskytují bezpečné prostředí, aby si tento pocit a s ním spojené emoce prožily, jelikož v rukodělné tvorbě je chyba vnímána jako součást

experimentování s materiálem a technikou. Pokud se nakonec výrobek podaří dle představ, přináší to pocit uspokojení a radosti. Děti rozvíjí také empatii, představivost. (tamtéž)

Rukodělné činnosti také přispívají k rozvoji socializace. Pokud se lidé chtějí naučit nějakou novou techniku, častokrát se tomu děje v zájmových skupinách či tomu dedikovaných workshopech, a kromě nové techniky se lidé učí spolupráce, např. při tvorbě společného designu. (Huotilainen a kol., 2018)

Některé výzkumy také naznačují propojení rukodělných technik s jinými oblastmi vzdělávání, např. s matematickými schopnostmi, jelikož přispívají k lepšímu uchopení abstraktních operací i zlepšení paměti. Pokud provozujeme drobnou rukodělnou činnost, která je již zautomatizována, a při tom se učíme – posloucháme, vytváří se spojení mezi jazykovou a pohybovou oblastí v mozku a učení je tak více efektivní. (tamtéž)

Rukodělné práce a technologie

V oblasti vzdělávání jsou vedeny diskuze, jak moc zařazovat technologické vymoženosti do běžného režimu; zda dětem spíše škodí nebo mohou být i prospěšné. Plowman a kol. (2010) zmiňují obavy, které panují v souvislosti s používáním technologií od brzkého věku, např. opožděný jazykový rozvoj, možný náběh obezity kvůli nedostatku pohybu, a hlavně také dítě prožívá věci pouze skrze obrazovku a nezískává reálné zkušenosti. Swing a kol. (2010) zkoumali dvě skupiny lidí: děti ve věku 6 až 12 let a poté dospělí ve věku 18 až 32 let. Jejich cíl bylo zmapovat, zda hraní počítačových her a sledování televize má nějakou souvislost s projevy problémů pozornosti, což se jim prokázat podařilo.

Technologie má i pozitivní přínos, slouží jako nástroje poznávání, rozvoje jazyka, logiky aj. a mimo jiné mohou pomoci i učitelům např. v komunikaci s rodinou (NAEYC a Fred Rogers Center, 2012). Plowman a Stephen (2013) upozorňují na to, že „*tyto produkty obecně nerozšiřují kognitivní aktivity jako zjišťování, řešení problémů a reflektování přemýšlení a učení se.*“ (str. 20) Vše záleží na vhodném výběru technologických pomůcek a metodou práce vzhledem k věku a individualitám dětí (Plowman a Stephen, 2013, také NAEYC, 2012)

Využíváním moderních technologií v dnešní době, ať už škodí nebo ne, nabývá řemeslná činnost na váze. Tvoří protipól k vizuálnímu digitálnímu světu tím, že pracuje

s materiálem a dává mu formu. Zároveň má hodnotu v době, kdy tolik věcí je vyráběno stroji, tedy sériově, jelikož výsledný artefakt je jedinečný a má duši. „*V tradičních kulturách je celý živý svět výrobkem lidských rukou a denní sféra práce a života znamená nekonečné předávání dovedností ruky a jejich výrobků dalším.*“ (Pallasmaa, 2012, str. 50)

Tvořivost a řemeslo

Tvořivost jako pojem nemá jasnou a jednoznačnou definici, má pouze vlastnosti a rysy, kterými ji můžeme uchopit. „*Za podstatný rys tvořivosti je však obecně pokládána nespokojenost s daností, vnitřní nutkání a potřebu danost měnit, ochotu experimentovat při řešení problému, nekonvenčnost a originalita v přístupu k jeho řešení.*“ (Hazuková a Šamšula, 1991, str. 51) V dnešní době je tvořivost akcentována ve vzdělávání i v zaměstnání. Kafková a Suchan (2017) předkládají několik podpůrných tezí, že právě řemeslná činnost je dobrým prostředkem k rozvoji tvořivosti, a proto má ve vzdělávání nezastupitelnou roli; „*umožňuje v materiálu formulovat myšlení (...) řemeslo je ucelený proces, který dává svému nositeli vědomí celostní tvorby.*“ (str. 41) Řemeslo uchopuje dílčí činnosti komplexně, propojují se zde technické provedení s tím výtvarným a zahrnuje i části, které předchází či následují samotné výrobní části, vč. tvořivého aspektu. (Kafková a Suchan, 2017)

4 Zasazení do vzdělávacího programu

„Učení se dovednosti není primárně založeno na verbální výuce, ale spíše na přenosu dovednosti ze svalů učitele přímo do svalů žáka pomocí úkonu smyslového vnímání a tělesného napodobování.“ (Pallasmaa, 2012, str. 15) Ve svém výzkumu Learning craft skills: Exploring preschoolers' craft-making process se tímto tématem zabývaly Yliverronen a Seitamaa-Hakkarainen (2016). Výsledky ukazují, že poté, co se děti předškolního věku naučily zadanou techniku a jejich úkolem bylo zpětně popsat proces, většina z nich si pomáhala neverbálními gesty a pohyby, jako kdyby danou činnost prováděly.

V dřívějších dobách děti přicházely do styku s prací, řemeslem a učením se rukama mnohem více, byla to součást jejich dětství. Například ve středověku především na vesnici byly malé děti využívány jako pracovníci drobných prací, které zvládaly, např. pomáhaly při sklizni. V rodinách řemeslníků „se záhy učily být k ruce v dílně“ (Měchurová, 2010, str. 97), dívky pomáhaly spíše matce v domácnosti. Tento přirozený stav předávání praktických znalostí a zkušeností a s tím související pospolitost i několika generací v dnešní době pomalu mizí. Proto je smysluplné přicházet s programy, které přirozené učení a poznávání dětí skrze vlastní zkušenost, společné objevování a spolupráci s dospělým i s vrstevníky nahrazují a uvádí je do širších souvislostí a procesů. Mám za to, že v předškolních zařízeních jsou k tomu dobré podmínky.

Dětem by se ale zároveň měla nechat dostatečná míra volnosti. Pallasmaa (2012) si všímá důležitosti nudy v dětství, která dle něj „podněcuje představivost a probouzí nezávislé a samostatně motivované pozorování, hru a fantazii.“ (str. 83) Tím se rozvíjí vnímání a pochopení souvislostí. Samostatnost se ale může ztrácet, pokud je dítě zvyklé, že má vždy připravený program, který nedovoluje kreativní a vlastní tvorbu, a nikdy se nenudí.

4.1 Holistické pojetí řemeslných činností ve vzdělávání

Řemeslo a rukodělné techniky, často řazené mezi výtvarné činnosti, není možné vnímat jen jako oddělenou sérii manuálních činností. Komplexností se řemeslo odděluje od průmyslové produkce a řemeslník od dělníka. (osobní komunikace s H. Kafkovou k připravovanému článku Kafkové a Suchana, nepublikováno)

Pöllänen (2009) se zabývá holistickým pojetím řemeslných činností a jako jednotlivé fáze uvádí:

- Brainstorming – „*Role učitele je aktivizování žáky smysluplným zadáním nebo tématem a nasměrovat jejich motivaci.*“ (str. 4, volně přeloženo) Jako východisko může sloužit i např. poslech hudby, vzpomínka, poslech čteného textu atp.
- Vizualní a technické designování – k designování je dle Pöllänen potřeba získat informace o postupu výroby, zároveň rozvíjí schopnost řešení problémů, experimentování a průběžné hodnocení řešení. Tato fáze obsahuje tvorbu podpůrných náčrtků, modelů nebo schémat.
- Realizování a hodnocení designu – „*Mnoho žáků cítí, že pouze realizační fáze je skutečné vyrábění produktu*“ (tamtéž, str. 6, volně přeloženo), proto bychom měli k ostatním fázím přistupovat o to obezřetněji. V této fázi se zamýšlený vzhled artefaktu může změnit v důsledku nových poznatků ohledně technického provedení.
- Ohodnocení – reflexe nejen vytvořeného artefaktu, ale i celého procesu vzniku vč. myšlenkových pochodů.

Ve svém článku definují Kafková a Suchan (2017) komplexnost řemesel jako „*nejen 'produkci věcí (tedy nikoliv jen proces směřující ke zhotovení výrobku), ale jako proces ucelující tuto 'výrobní' fázi s těmi, které jí předcházely, včetně činností vnímatelských a imaginačních, a dále s těmi, které po ní následují (např. v interpretační fázi).*“ (str. 39) Pallasmaa (2012) procesu tvoření dodává ještě existenciální rozměr: „*Identifikace tvůrce s jeho prací je naprostá.*“ (str. 84)

Yliverronen (2014) svým výzkumem podpírá fakt, že i předškolní děti dokážou pracovat s řemeslnými činnostmi v holistickém pojetí, ačkoliv v některých fázích je zapotřebí zásah a dopomoc dospělého. Hlavní a důležité části ale zvládaly. Výsledky navíc ukázaly, že pro děti to byla činnost smysluplná.

4.2 RVP PV

Kafková a Suchan (2017) se zabývají současným zasazením řemeslných činností do RVP ZV, kde shledávají jejich uchopení jako nedostačující. Stávající pojetí řemesla jako pouhého výrobního procesu za použití přírodních materiálů a bez použití strojů je nedostačující. Navíc

RVP ZV shledává jeho smysluplnost spíše v oblasti Člověk a svět práce nežli třeba v oblasti Umění a kultura a zastoupeno není dostatečně ani v předmětu výtvarné výchovy. Přitom jeho povaha nabízí interdisciplinární přesahy.

Tento problém předškolní vzdělávání nemá, jelikož jeho charakter je interdisciplinární sám o sobě, tj. dítě se neučí dle jednotlivých předmětů či vzdělávacích oblastí, ale učí se v souvislostech tak, jako v reálném životě. (RVP PV, 2018) Komplexní uchopení řemeslných činností, jak bylo nastíněno výše, poskytuje dobrý základ pro tvorbu integrovaného bloku v MŠ.

V rámci výtvarných činností v předškolních zařízeních se stále setkáváme s problémem uchopení činností s přílišným důrazem na technické provedení výsledného produktu, následování instrukcí, což ve výsledku děti nutí k napodobování šablon než ke kreativnímu prostoru pro sebevyjádření a experiment. (Uhl Skřivanová a Plíhalová, 2019)

Představovaný projekt se snaží uchopit téma zpracování vlny komplexně a dostatečně volně s ohledem na tvořivost, experimentování, možnost výběru, individualitu a spolupráci. Zároveň propojuje různé vzdělávací oblasti a podporuje smyslové vnímání. Pallasmaa (2012) smyslové vnímání považuje za velmi důležitou součást člověka a volá po změně jeho pojetí ve vzdělávání.

Vzdělávací oblasti, kompetence a cíle rozvíjené projektem

Představovaným projektem se snažím postihnout všechny vzdělávací oblasti vymezené v RVP PV. Např.:

- Dítě a jeho tělo:

Cíle:	Očekávané výstupy:
rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé i jemné motoriky	zvládat základní pohybové dovednosti a prostorovou orientaci, běžné způsoby pohybu, užívat různé náčiní
rozvoj a užívání všech smyslů	vnímat a rozlišovat pomocí všech smyslů

osvojení si věku přiměřených praktických dovedností	ovládat koordinaci ruky a oka, zvládat jemnou motoriku
	zacházet s předměty denní potřeby, pomůckami, materiály

Tabulka 2 – cíle a očekávané výstupy (Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2018, str. 15–16)

- Dítě a jeho psychika:

Cíle:	Očekávané výstupy:
rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních i produktivních	vyjadřovat samostatně a smysluplně myšlenky, nápady, pocity, mínění a úsudky ve vhodně zformulovaných větách
	učit se nová slova a aktivně je používat
rozvoj tvořivosti	vědomě využívat všechny smysly, záměrně pozorovat, postřehovat, všímat si
	řešit problémy, úkoly, situace, myslet kreativně, předkládat „nápady“
rozvoj a kultivace mravního i estetického vnímání, citění a prožívání	rozhodovat o svých činnostech
	přijímat pozitivní ocenění i svůj případný neúspěch a vyrovnat se s ním, učit se hodnotit svoje osobní pokroky

Tabulka 3 - cíle a očekávané výstupy (Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2018, str. 17–22)

- Dítě a ten druhý:

Cíle:	Očekávané výstupy:
vytváření prosociálních postojů	uplatňovat své individuální potřeby, přání a práva s ohledem na druhého
rozvoj kooperativních dovedností	spolupracovat s ostatními

Tabulka 4 - cíle a očekávané výstupy (Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2018, str. 23–24)

- Dítě a společnost:

Cíle:	Očekávané výstupy:
seznamování se světem lidí, kultury a umění, osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije	vyjednávat s dětmi i dospělými ve svém okolí, domluvit se na společném řešení
vytvoření základů aktivních postojů ke světu, k životu, pozitivních vztahů ke kultuře a umění, rozvoj dovedností umožňujících tyto vztahy a postoje vyjadřovat a projevovat	zachycovat skutečnosti ze svého okolí a vyjadřovat své představy pomocí různých výtvarných dovedností a technik

Tabulka 5 - cíle a očekávané výstupy (Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2018, str. 25–27)

- Dítě a svět:

Cíle:	Očekávané výstupy:
seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu	osvojovat si elementární poznatky o okolním prostředí, které jsou dítěti blízké, pro ně smysluplné a přínosné, zajímavé a jemu pochopitelné a využitelné pro další učení a životní praxi

vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách	mít povědomí o širším společenském, věcném, přírodním, kulturním i technickém prostředí i jeho dění v rozsahu praktických zkušeností a dostupných praktických ukázek v okolí dítěte
rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách	mít povědomí o významu životního prostředí (přírody i společnosti) pro člověka, uvědomovat si, že způsobem, jakým se dítě i ostatní v jeho okolí chovají, ovlivňují vlastní zdraví i životní prostředí
vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, se živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí	

Tabulka 6 - cíle a očekávané výstupy (Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, 2018, str. 27–29)

Mám za to, že projekt rozvíjí i klíčové kompetence definované v RVP PV (2018).

4.3 Spolupráce pedagoga a dítěte

Jak už bylo naznačeno v úvodu 4. kapitoly, spolupráce dítěte a dospělého bývala přirozenou součástí života a prostředí mateřských škol ji umožňuje dětem prožít i dnes.

Counsell a kol. (2016) upozorňují na záměnnost termínů ve smyslu vnímání dítěte jako „*cooperative (spolupracujícího)*“ a „*compliant (poddajného)*“ (str. 41). Spolupráce by měla spočívat spíše činnosti prováděné společně a dohromady a úloha pedagoga by měla být pochopit cíle a směr myšlení dítěte, tedy učitel by se měl spíše klást otázky a těmi dítě dovést k řešení. Tím dítě samo objeví souvislosti, které by mu při pouhém zadání ze strany učitele zůstaly skryty. (tamtéž)

Tématem spolupráce a kolaborativní práce dítěte a pedagoga v předškolním zařízení se mnoho odborné literatury nezabývá, možná i proto, že samotná podstata komunikace učitelek s dětmi je kooperativní, tedy učitelka používá spíše otázky a komunikuje formou dialogu, a navíc spoustu činností vykonává společně s dětmi (Slančová, 1999). Pedagog a dítě v předškolním vzdělávání na sebe vzájemně působí z hlediska získávání zkušeností, a to je dobrým základem pro vytváření projektů, ze kterých profitují jak dítě, tak i učitel.

5 Shrnutí

V teoretické části jsem se zabývala významem řemesel a rukodělných činností s bližším prozkoumáním historie a technik zpracování textilu a jejich přesahy v dnešní době. Dále pak jsem uvedla teoretický základ k prospěšnosti těchto činností, nejen co se rozvoje jemné motoriky týče, pojetí řemesel ve vzdělávání mimo jiné i v souvislosti s RVP PV.

Pod termínem řemeslo si nelze představit jen pouhý rukodělný proces; významnou roli má např. prostředí, technika, materiál, tvořivost a osobnost řemeslníka. Řemeslo provází lidstvo od počátku, a i přes průmyslovou revoluci si díky některým uměleckým hnutím udrželo významnou roli dodnes. Je velice těžké definovat kde končí řemeslná a začíná umělecká tvorba, obě zmiňované jsou často neoddelitelné. Historie textilního zpracování se datuje do hlubokého pravěku, provází lidstvo již dlouhá tisíciletí a textil byl také významnou obchodní komoditou. Zaměřila jsem se na zpracování vlny, její druhy. Dále jsem shrnula historii a techniku plstění, tkaní na brdečku a kolíkovém stávku a také techniku a přehled barvení vybranými přírodninami. Řemesla dávná i dnešní nepatří jen do muzeí a archivů, ale jsou stále živá a má smysl se jimi zabývat. Slovy Miluše Mikušové (1990): „*Dnes jde o to, usměrnit další vývoj, postihnout podstatu lidové kultury historické, najít možnosti a způsoby, jak ji uplatnit v současné době. Jde o to správně odhadnout co je jen zdánlivým přežitkem a co může dále sloužit v původní podobě, a co je naopak zdravým a cenným principem, i když někdy v nevhodné historické formě, pro nějž je nutno hledat formu novou, soudobou.*“ (str. 49–50) Provozují je profesionálové i laikové, nezdědka bývají předmětem zájmové činnosti, jelikož působí blahodárně na činnost mozku, mají relaxační charakter a mohou posloužit i terapeutickým účelům.

Řemesla jsou právě kvůli své komplexitě vhodná pro zařazení do vzdělávacího procesu, a to nejen aby díky nim děti poznaly kulturně-historický kontext a rozvíjely jemnou motoriku. Pokud je uchopíme holisticky, řemeslnou tvorbou děti rozvíjí řešení problémů, tvořivost, experimentování ale i evaluaci.

6 Cíle

Jedním z hlavních cílů bakalářské práce je navrhnout ucelený blok na sebe navazujících činností, které rozvíjí potenciál řemeslných a rukodělných činností v edukaci, spolupráci mezi dětmi a dospělým, ale i mezi dětmi navzájem v prostředí předškolního vzdělávání. Navrhovaný projekt si klade za cíl také seznámit děti s materiálem, konkrétně s vlnou, s řemesly a činnostmi s tím spojenými, s technikami zpracování a s celkovým kontextem získávání vlny. Projekt má tedy za cíl rozvíjet u dětí environmentální citění s ohledem na přírodní jevy a přírodu jako takovou a zároveň rozvíjet všechny složky potřeb skrze pozorování a experimentování s materiálem.

Mým cílem je tento projekt zároveň ověřit v mateřské škole, reflektovat jej a navrhnout možné úpravy a modifikace tak, aby byl použitelný a variabilní pro další či jiné využití v praxi.

7 Výzkumné otázky

Před ověřením projektu v praxi si kladu následující otázky:

- Jak nastavit základní podmínky pro aktivní spolupráci dítěte a pedagoga v prostředí mateřské školy? V jakých činnostech dítě spíše potřebuje pomoc a kdy jde spíše o spolupráci?
- Jak uvést dítě v dnešní době do problematiky řemesel a jejich postavení v moderním světě? Jaká řemesla dítě zná? Jakou souvislost dokáže dítě najít mezi květinami, plody a dalšími materiály a z nich získávanou barvou? Dokáže dítě odlišit představovaný materiál od jiných?
- Co si děti z projektu odnesou? Co by se dalo zlepšit, udělat jinak?

8 Metoda sběru dat a charakteristika výzkumného vzorku

Metodami získávání informací z realizovaného projektu jsou pedagogické pozorování, které je zúčastněné a nestrukturované, dále pedagogická reflexe a diskuze s dětmi, která si klade za cíl především zpětnou vazbu.

Realizace projektu probíhala ve dnech 12. – 23. 8. 2019 v mateřské škole v Praze. Během realizace až na výjimky nebyla přítomna třídní ani jiná učitelka, proto nebyla provedena reflexe s pedagogickým pracovníkem. Projekt byl realizován za účasti dvou dospělých: autorky práce a asistentky pedagoga bez pedagogického vzdělání. Tato školka má dvě heterogenní třídy: třídu mladších dětí (2–4 roky staré) a třídu starších dětí (4–6 let staré). Projekt probíhal v prázdninovém, trochu volnějším provozu průběžně v obou třídách, vedení činností a zúčastněné pozorování však probíhalo především ve třídě starších dětí. Projektu se z velké části také účastnilo dítě se specifickými potřebami, které u sebe mělo asistentku pedagoga. Mateřská škola je školou soukromou, je ale zapsaná do rejstříku LMS a spojuje prvky několika programů, nejsilněji pak prvky Začít spolu a Zdravá mateřská škola. Také získala titul ekoškola.

Projekt byl tedy koncipován tak, že kromě ranního kruhu působily činnosti především jako nabídka, možnost vyzkoušet si. Nešlo o klasickou řízenou činnost, tedy ne všechny děti se musely do projektu zapojit.

9 Vlastní realizace, reflexe a další náměty

Motivačním příběhem projektu je příběh o tom, že ovečka (plyšák, který děti celým projektem provází) má kamarádku Johanku (panenka malých rozměrů vyrobená z vlny), která na zimu bude potřebovat šálu a dečku. Ovečka se nabídla, že poskytne svoji vlnu a prosí děti, aby jí pomohly vlnu zpracovat a předměty pro Johanku vyrobit. Pomocí krátkých scének či příběhů ovečky a Johanky děti motivujeme k činnostem.

Pokud bychom chtěli využít jiného materiálu pro výrobu textilií, jako např. některé rostliny – len, kopřivu, konopí, motivační rámec může být upraven např. dle pohádky Krtek a kalhoty, nebo zcela novým příběhem.

Tato část práce, věnující se praktickému provedení projektu, je rozdělena podle jednotlivých dnů; popsáno je datum realizace, počet dětí ve třídě, cíl na den a poté následuje praktické východisko činnosti, tedy vlastní pokusy autorky, ze kterých poté vychází nabídka činností a do průběhu činnosti se promítaly získané zkušenosti. Dále je popsán seznam potřebných pomůcek a materiálů, reflexe činností a také část věnující se možným alteracím či dalším námětům. Na každém ranním kruhu byly děti seznámeny formou promluvy plyšové ovečky s nabídkou činností na konkrétní den a také kdy a kde bude činnost nachystána. Seznam ranních úkolů a jejich reflexí a reakcemi dětí (tedy popis ranního kruhu) lze nalézt v Příloze 2.

Činnost 1 – stavba přístřešku

Pondělí 12. srpna 2019.

Počet dětí: 11

Pedagogické cíle: rozvoj fantazie, řečových a vyjadřovacích schopností (Dítě a jeho psychika), rozvoj prostorové představivosti (poměřování), hrubé motoriky, spolupráce.

Pomůcky: kartonový 3D model ovce o rozměrech 75 x 65 x 40 cm.

Úkol: Ovečce spadl přístřešek, pomůžete jí vyrobit nový? Postavte přístřešek z věcí kolem vás tak, aby se tam vešla tato naše ovečka.

Průběh a reflexe: Aktivita probíhala při pobytu venku za deštivého počasí. Ke stavbě byl použit především zahradní nábytek – křesílka a podložky na sezení. Určitě by vhodnějším prostorem pro tuto aktivitu byl les. Po dostavbě přístřešku byly položeny otázky:

Vešla by se tam i větší ovečka? Děti jednohlasně odpověděly, že ne.

Vešla by se tam i menší ovečka? Děti jednohlasně odpověděly, že ano.

Vešlo by se tam vícero stejných oveček? Odpovědi: ne / možná dvě.

Další náměty:

- zopakování aktivity v prostorách třídy – sledování případné změny percepce prostoru;
- plánek stavby přístřešku.

Činnost 2 – stříhání vlny ovcí

Úterý 13. srpna 2019.

Počet dětí: 11

Pedagogické cíle: rozvoj jemné motoriky, rozvoj přírodní pregramotnosti.

Pomůcky: nakopírované vystřihovánky.

Úkol: Abychom mohli Johance vyrobit šálu a přikrývku z vlny, je potřeba nejdřív tu vlnu získat. Vlnu získáváme ostříháním oveček. Vystřihněte ovečku podél černých čar. Poté ji nalepte na barevný papír a můžete dokreslit třeba co taková ovečka jí, co má v břiše apod.

Průběh a reflexe: Při stříhání se projevily značné rozdíly v motorice dětí, např. 4letá dívka neměla se stříháním problém, vystřihnutí bylo provedeno vcelku precizně, 6letý chlapec měl naopak velké problémy ovečku dostříhnout. Až na tyto výjimky ale výsledek odpovídal vývojovým charakteristikám dětí. Při následném lepení a dokreslování bylo zajímavé pozorovat různá pojetí úkolu:

- 4letá dívka do břicha ovečky nakreslila miminko a břicho vybarvila červeně – ovlivněna byla jistě rodinnou situací, kdy se jí čerstvě narodil sourozenec;
- několikrát se objevila ovečka s trávou, či ovečka „kadící“;
- 4letý chlapec pak zdůraznil, že trávu nakreslil „nahoru, protože je vzadu“, což by mohlo svědčit o dobrých základech perspektivy a přenosu z 3D do 2D;

Obr. 2 – činnost 2, řešení 4letého chlapce

- 6letý hoch ovečku zdeformoval tak, aby „mohla pít vodu“;
- skupina čtyř pěti až šestiletých chlapců se rozhodla vybarvit ovečky duhovými barvami, protože „tahle ovečka jí lentilky“, zde bylo výrazně vidět kopírování přitažlivého motivu.

Další náměty:

- plstěný model ovečky – odstříhávání kousky vlny a tvoření nového tvaru.

Činnost 3 – česání vlny

Středa 14. srpna 2019.

Počet dětí: 11

Pedagogické cíle: rozvoj spolupráce, hrubé motoriky.

Pomůcky: surová vlna, česací kartáče.

Úkol: Vlnu máme ostříhanou, ale je velmi zacuchaná a také v ní zůstávají stébla trávy, proto je potřeba ji učesat, jako když si češeme vlasy. Po názorné ukázce a pod dozorem zkuste ve dvojicích učesat tuto surovou vlnu.

Průběh a reflexe: Aktivita probíhala venku na zahradě, kde byly přítomny obě třídy. Vlnu se dařilo poměrně rychle česat, děti tato aktivita zaujala. Ze začátku probíhala ve spolupráci s autorkou projektu, později si samy komentovaly a řídily, jak rozčesaná vlna vypadá, jak je jiná od té nerozčesané a jestli je potřeba ji ještě česat či ne. Aktivita se dařila i dětem 3letým a to tak, když učitelka držela jeden hřeben a děti ten druhý. Je potřeba dbát na bezpečnost, jelikož kartáče mají ostré kovové trny. Příště bych zařadila aktivitu před provedením činnosti; děti by mohly zkusit rozčesávat vlasy (učitelce, sobě navzájem), aby měly zkušenost s jiným materiálem.

Obr. 3 – činnost 3, spolupráce dvou dětí při česání vlny

Činnost 4 – mytí a sušení vlny

Středa 14. srpna 2019.

Počet dětí: 11

Pedagogické cíle: rozvoj hmatového a čichového vnímání, rozvoj řečových schopností.

Pomůcky: lavór, vyčesaná vlna, voda pokojové teploty, mýdlo – šampón/prací gel/mýdlové vločky, sušák na prádlo.

Úkol: Podívejte, jak je ta vlna zašpiněná. Tak jako my si myjeme vlasy, tak i vlnu je třeba umýt a vymýt. Osahejte si vlnu, dokud je suchá. Teď jdeme napustit lavór vodou, přidáme tam prací gel a namočíme vlnu. Prohněťte vlnu, aby se celá namočila a pořádně umyla.

Průběh a reflexe: Aktivita probíhala venku na zahradě za účasti všech věkových skupin dětí. V průběhu dopoledne si všechny přišly alespoň jednou vlnu zkusit mýt a samy si všímaly změny vlastností vlny: vlna je „hebká, studená, hodně těžká, špinavá – čistá.“

Celkem byly provedeny tři nálevy a aktivita byla vyžadována i odpoledne. K této činnosti se nejvíce a s velkým zájmem vracelo dítě se specifickými potřebami. Po máchání děti pomáhaly vlnu vymačkat od přebytečné vody a rozprostřít ji na sušák.

Obr. 4 – činnost 4, mytí a poznávání vlastností mokré vlny

Další náměty:

- pozorování dalších materiálů a jejich změn po namočení;
- vytvoření hodnotící tabulky – kritéria např. vůně (smrdí/voní/ani jedno), hmotnost (po namočení je těžší/lehčí/stejná), hebkost (hebčí/stejná/hrubší než před namočením) atp.

Činnost 5 – sběr přírodnin na barvení z okolí MŠ

Čtvrtek 15. srpna 2019.

Počet dětí: 12

Pedagogické cíle: rozvoj přírodní pregramotnosti.

Pomůcky: tašky na nasbírané plodiny.

Úkol: Dnes vyrazíme na výlet do okolí školky. I tady se občas pasou ovečky. Zkusíme nasbírat květiny a plody, kterými bychom mohli obarvit vlnu. Po cestě si všimněte květin a plodů, kterými by se podle vás dala obarvit vlna. Také nasbíráme třezalku, kopřivu, bez černý, kůru břízy.

Průběh a reflexe: Doprovázející učitelka dostala seznam vhodných rostlin, které by měly vlnu obarvit (jelikož ne všechny květiny barví). Na vycházce děti společně s paní učitelkou nahlížely do herbáře a zkoumaly, jak vypadají květiny, které je potřeba nasbírat. Děti také sbíraly květiny, které předpokládaly, že vlnu obarví – většinou šlo o barevné květy rostlin, které nebývají na seznamu barvířských rostlin. Pro děti bylo atraktivní také lezení na stromy, především břízy, aby získaly březovou kůru.

Činnost 6 – příprava na barvení vlny

Pondělí 19. srpna 2019.

Počet dětí: 13

Pedagogické cíle: rozvoj jemné motoriky, přírodní pregramotnosti, úsudku.

Pomůcky: rostliny na barvení, nůžky, hrnce, kamenec, ocet, sůl.

Úkol: Nastříhejte a rozmačkejte rostliny a plody, které jsme společně nasbírali, abychom po louhování a přidání kamence obarvili vlnu.

Průběh a reflexe: Do stříhání a přípravy rostlin se zapojila cca polovina dětí. Kromě stříhání listů a stonků rozmačkávaly plody černého bezu. Společně jsme se také pokoušeli nadrtit kamenec. Přitom byly děti seznámeny s tím, k čemu se kamenec používá. Poté kvůli bezpečnosti děti nebyly přímo přítomny vaření a louhování vlny.

rostlina	část	barva 1	barva 2	poznámka
bez černý	plod	světle růžová	růžová	přidání octa a kuchyňské soli
bez černý	list	velmi světle žlutá		přidání octa a kuchyňské soli, moc nebarví
bříza	list	světle žlutá	světle žlutá	slabý nálev, barva 1 – přidán ocet
svízel	list, nať	X	žlutá	
šípek	plod	X	nebarví	
kopřiva	list, nať	neobarvila	žlutá	barva 1 – přidán ocet
vratič	květ	X	nebarví	
třezalka	květ	X	žlutá	
třezalka	kořen	X	nebarví	možná špatný postup

Tabulka 2 - porovnání výsledků barvení

V Tabulce 2 porovnávám výsledky barvení; barva 1 označuje můj vlastní pokus, barva 2 označuje výsledek barvení s dětmi; šedým podkladem jsou označeny přírodniny, které se používaly k barvení běžně v historii, bez podkladu jsou přírodniny, jejichž barvicí vlastnosti

jsme experimentem dokázali nebo vyvrátili. Mohli jsme porovnat také dva druhy vlny; jedna byla vypraná s více mýdlem a ta nakonec chytala barvu mnohem lépe. Důvodem, proč některé květiny nechytly může být také nedostatek času či špatný postup. Děti poté hodnotily a odhadovaly, která květina obarvila vlnu a jakou barvou. Nejvíce překvapující byly listy břízy a kopřivy – děti nečekaly, že obarví vlnu na žlutou, odhadovaly spíše zelenou. Určitě by bylo dobré použít přímo ty plody a rostliny, které děti navrhovaly předchozí den v ranním úkolu.

Obr. 5 – činnost 6, výsledky barvení s dětmi; zleva: plod bezu černého, kopřiva a více vymytá vlna, listy břízy a méně vymytá vlna

Další náměty:

- porovnání dalších vláken jiných materiálů pod lupou a zaznamenání odlišností (návaznost na ranní úkol);
- barvení za přítomnosti dětí (za předpokladu dostatku pedagogického personálu a vhodných podmínek), např. formou venkovního stanoviště;
- barvení jinými barvivy (temperami, vodovými barvami, fixy), s tím spojené experimenty a porovnávání.

Činnost 7 – spřádání vlny

Úterý 20. srpna 2019.

Počet dětí: 14

Pedagogické cíle: rozvoj spolupráce, jemné motoriky.

Pomůcky: ruční vřeteno, rozčesaná vlna.

Úkol: Vlnu jsme rozčesali, umyli, obarvili. Jak bychom z ní mohli udělat nitky? Učitelka bude tahat nahoře za vlákno a vy roztácejte vřeteno dole stále ve stejném směru a sledujte, jak se vlna zamotává do nitky.

Průběh a reflexe: Nejdříve jsem samostatně předvedla postup a techniku ručního spřádání vlny. Točení a sledování spřádání vlny se zúčastnilo postupně 6 dětí, jen 3 z nich ve věku 5–6 let vyhledali aktivitu opakovaně. Aktivita vyžaduje přímou spolupráci dítěte a pedagoga. V roztáčení vřetena se zmíněné 3 děti střídaly, některé vřeteno roztáčely i po dobu 15 minut, já jsem nahoře tahala za vlákno. Děti nejvíce zaujalo, jak se vlna zatáčí a motá do nitky a také jak se napojuje. Jedna 6letá dívka si nejprve chtěla sama vyzkoušet tahání vlny v horní části, což je na předení ta těžší část. Nakonec úspěšně samostatně zkoušela celý proces předení, což odráží fakt, že tato činnost byla v minulosti přenechávána dívkám od útlého věku.

Obr. 6 – činnost 7, spolupráce dětí a dospělého při spřádání vlny

Činnost 8 – nácvik tematické písně

Úterý 20. srpna 2019.

Počet dětí: 14

Pedagogické cíle: rozvoj hudebních schopností, porozumění textu, rozvoj slovní zásoby.

Pomůcky: klavír/kytara, schematické obrázky řemesel.

Úkol: Protože jsme si povídali o různých řemeslech, tak se o nich zkusíme naučit písničku. Znáte nějakou? Naučme se společně písničku Ten umí to a ten zas tohle (Petr, Werich, 1951). Dobře poslouchej, jaká řemesla tam uslyšíš. Co myslíš, že mohl, který řemeslník dělat/vyrábět?

Průběh a reflexe: Činnost měla na starosti přítomná třídní učitelka. Dle jejích slov se písničku teprve začali společně učit, diskutabilní je, jak velká míra pozornosti byla písni věnována, jelikož děti neměly zájem se k ní vracet. Nezájem pravděpodobně vznikl nevhodnou volbou písně či přístupem třídní učitelky.

Další náměty:

jiné písně na téma řemesla:

- Lenivá přadlena (lidová ze Slovákka);
- Řemeslníci 1 z knihy Řemesla ve hře, písni i tanci (Kulhánková, 2008);
- Tkadlec 1, tamtéž.

Činnost 9 – tkaní na brdečku

Středa 21. srpna 2019.

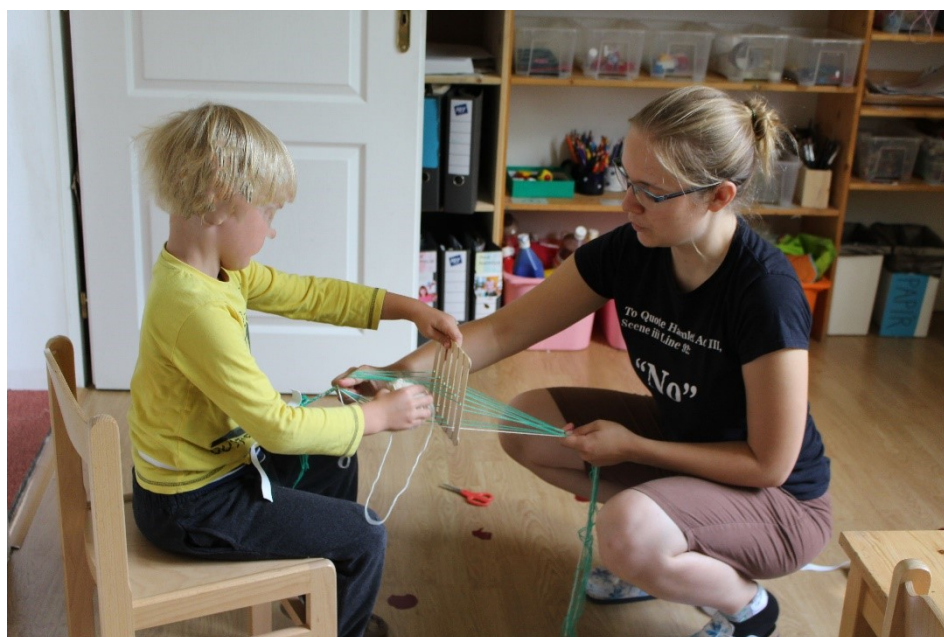
Počet dětí: 15

Pedagogické cíle: rozvoj jemné motoriky, rozvoj spolupráce.

Pomůcky: hřebenové stávky (vyrobené ze špachtlí), barevné příze, nůžky, židle.

Úkol: Dnes z připravené vlny budeme Johance vyrábět šálu a dečku. Napadá vás jak? Co k tomu využijeme? Vyberte si barvy na šálu, společně je navlékněte do stávku. Zdviháním stávku a protažením klubíčka zkuste utkat šálu Johance.

Průběh a reflexe: Kvůli momentálnímu složení třídy si tkaní vyzkoušely pouze 3 děti ve věku 4–5 let. Děti se postupně přidávaly, aktivita začala spoluprací mezi dítětem a vedoucí projektu, po připojení dalšího dítěte pak mohly tkát stejný barevný motiv naproti sobě.

Obr. 7 – činnost 9, spolupráce dítěte a dospělého při tkaní na brdečku

Během seznamování se s technikou jsem používala termín útek, který je spojený s řemeslem tkaní, aby se s ním účastníci se děti seznámily. Zajímavé bylo, že tkaní si vyzkoušeli pouze chlapeci. Během práce si chlapeci povídali a sdělovali poznatky o způsobu/technice tkaní, později pak i o jiných tématech. Jeden z chlapců poznamenal, že napnutá osnova „vypadá jako struny od kytary“. Technika nebyla vždy precizní, občas se stalo, že chlapeci provlékli

útek dvakrát bez změny pozice stávků nebo útek provlékli prošlupem ze stejné strany, takže výsledná tkanice byla omotaná. Tyto technologické chyby ale nevadily, jednalo se o experiment. Po ukončení tkanice byla položena otázka, jak ještě bychom mohli tento výrobek použít. Děti odpovídaly, že „jako mašli do vlasů“ nebo „náramek“. Každé dítě si svůj výrobek schovalo do svého portfolia.

Obr. 8 – činnost 9, spolupráce dvou dětí při tkaní na brdečku, vzniknout by měl stejný vzor z obou stran

Činnost 10 – mokré plstění

Středa 21. srpna 2019.

Počet dětí: 15

Pedagogické cíle: rozvoj hmatu.

Pomůcky: podložka, dvě gumové mřížky (protiskluzová vložka do zásuvek z Ikea), voda se s šetrným gelem na mytí nádobí, barevná vlna na plstění – ta, kterou jsme barvili s dětmi doplněná o koupenu.

Úkol: Dnes z připravené vlny budeme Johance vyrábět šálu a dečku. Napadá vás jak? Co k tomu využijeme? Vyberte si barevnou vlnu a naskládejte ji na podložku. Poté na ni vylijte mýdlovou vodu a překryjte gumovou mřížkou a začněte ji rukama hladit, postupně i klidně víc.

Průběh a reflexe: Aktivitu se opět zúčastnil jen malý počet dětí – průběžně si plstění vyzkoušely jen 3 děti, z toho 2, které poté šly vyzkoušet tkaní. Plstění se tentokrát zúčastnila i jedna dívka. Dle výpovědi dětí jim nebyla příjemná kombinace mokré vlny a mýdlové vody. Výsledná dečka poté jako společný produkt zůstala v MŠ na další použití – jako dečka pro panenky, koberec, čepice.

Obr. 9 – činnost 10, dítě zkouší mokré plstění

Činnost 11 – zakončení příběhu, reflexe projektu

Čtvrtek 22. srpna 2019.

Počet dětí: 11

Pedagogické cíle: rozvoj řečových a komunikativních dovedností, sebereflexe.

Pomůcky: výsledné produkty – tkanice jednotlivých dětí, společně vyrobená dečka.

Úkol: Dnes má Johanka narozeniny! A tak jí můžeme předat tu dečku, kterou jsme vyrobili! „Ale jak jste to udělali?“ ptá se Johanka.

Průběh a reflexe: Po úvodní motivaci se s dětmi zopakoval postup zpracování vlny. Lepší by bylo mít připravené schématické obrázky, podle kterých by si děti lépe vzpomněly, jaký je postup. Po zopakování všech dílčích aktivit byla položena otázka, která aktivita se dětem nejvíce líbila. Na to většina odpověděla, že proces předení, objevila se i odpověď tkaní a česání vlny. Děti, které vyrobily tkanici, mohly představit ostatním svůj výrobek a zhodnotit, jestli se podle nich povedl. Vystoupili dva chlapci, oba zhodnotili, že se jim jejich výrobek líbí a že si myslí, že se jim povedl.

Obr. 10 – činnost 11, dítě představuje a reflektuje svůj výrobek, tkanici zhotovenou na brdečku

Následovalo předání dečky Johance, která ale zhodnotila, že dečka je pro ni moc velká, a tak ji nechá dětem ve školce, aby si s ní mohly hrát. Děti vymyslely, že by mohly z velké dečky vystříhnout kus, který bude pro Johanku akorát. Nejen že tím prokázaly schopnost sociálního cítění, empatie a citu pro spravedlnost, ale zároveň si procvičily i odhad a poměřování (aby dečka pro Johanku nebyla ani moc malá, ani moc velká).

Další náměty:

- zaznamenávání dílčích činností na arch papíru – tím by nám vznikl jakýsi pracovní postup, jak zpracovat vlnu.

Obr. 11 – iniciativa dětí; stříhání dečky pro panenku Johanku

9.1 Možnosti dalších aktivit

V této části uvádím nabídku dalších aktivit, které je možné zařadit aktivně či pasivně během kteréhokoliv dne nebo týdne nebo mohou nahradit realizované části představeného projektu.

V plánu byla mezi Činností 6 a Činností 7 zařazena následující činnost: Diskuze o řemeslech – Víte děti, kdo to byla přadlena? A co je to vřetení? A co dělal takový dráteník? Jak by se mohl jmenovat člověk, který tká látku? A co ten, co šije boty? Kdo tká látku dneska? – děti se na ranním kruhu ptáme na podobné otázky, děti vymýšlí názvy a profese. Z důvodu absence ranního kruhu a po dohodě s třídní učitelkou byla činnost vypuštěna

Aktivity proběhlé:

- pozorování a porovnávání mapy s oblastmi nejvyšší míry chovu ovcí (dle briefingu Evropského parlamentu z r. 2017); porovnání s atlasem Mapy (Mizielińska, Mizieliński, 2016);
- práce s knihou Rok na venkově (Koziel-Nowaková, 2018).

Aktivity k zařazení

Téma práce s vlnou a její zpracování se dá samozřejmě uchopit mnoha způsoby. Zde nabízím další nápady, které by se daly uskutečnit:

- grafomotorická cvičení: kreslení ovčích kudrlinek nebo trasy běhání ovcí na balicím papíru;
- tělovýchovné hry: různě motivované běhací honičky, např. Ovečky, ovečky, pojd'te domů, Na Mrazíka (s odpovídající motivací); hod míčkem na cíl (motivací může být např. to, že se snažíme zahnat vlka z pastvy), skoky a přeskoky (s motivací např. ovečky potřebují přeskakat přes kameny přes potok); procvičování klenby chodidla (sbírání vlny ze země pomocí prstců);
- porovnávání různých druhů vlny: různé druhy ovcí, vlna z lam alpak; zhotovení vzorníku vlny;
- prostorové tkaní: skupinová aktivita, kde děti dostanou nastříhané dlouhé pásy tkaniny a stvoří živý tkací stroj – jedno dítě vykonává práci útku, ostatní pak jednotlivá vlákna osnovy;

- tkaní: individuální tkaní se dá provádět také technikou tkaní na kolíkovém stávku nebo vetkávání do napnuté osnovy; mizí nám tu ale nutnost spolupráce;
- návštěva pastvy pro ovce, návštěva skanzenu.

9.2 Modifikace projektu pro mladší děti

Celý projekt byl současně v určité míře uskutečňován zároveň i ve třídě mladších dětí (starých od 1,8 do 4 let). Většina ranních úkolů, které byly připraveny pro třídu starších dětí, byly použity i ve třídě mladších dětí, a to buď přesně tak, jako u starších dětí, nebo s modifikovanou evaluací či obtížností, např. u ranního úkolu poznávání vlny poslepu měly mladší děti k dispozici menší výběr hmatových pytlíků s jasněji rozeznatelnými tkaninami. Stejně jako ranní úkoly, i celý projekt, pomínou-li některé opravdu náročné části, mladší děti zvládnou. Velmi je bavilo např. praní vlny, zpěv písničky nebo mokré plstění.

Celý projekt byl pro mladší děti o jeden den delší, protože jsem většinou byla přítomna realizaci ve třídě starších dětí, některé části projektu, ale bylo nutné, aby ve třídě mladších dětí vedla ona sama. Na druhou stranu měly mladší děti projekt zprostředkovan ještě méně organizovaně, především pro prázdninový provoz celé MŠ, ale především jelikož byla brána v potaz vysoká potřeba volné hry.

V následujících podkapitolách budou popsány ty části projektu, které byly modifikovány nebo nahrazovaly části projektu realizované ve starší třídě, a také aktivity, které by se do projektu daly zařadit.

Aktivity proběhlé a jejich reflexe

Jak už bylo řečeno, nabídka většiny činností se nijak nelišila od nabídky činností pro starší třídu; mladší děti také postavily přístřešek pro stejně velkou kartonovou ovečku, účastnily se praní a česání vlny, sprádání vlny a vyzkoušely si mokré plstění. Jediný bod programu, kterého se mladší děti neúčastnily byla fáze sběru přírodnin a barvení vlny.

Činnost 1 – stříhání vlny oveček

Pomůcky: nakopírované vystřihovánky, nůžky, tužky.

Úkol: Vystřihněte ovečku podél černých čar. Zkuste obtáhnout kudrlinky na její vlněné srsti.

Reflexe: Mladší děti měly k dispozici výrazně jednodušší motiv ovce k vystřížení. Cílem rozhodně není, aby děti přesně vystříhly obrys ovce, ale aby se seznámily s nůžkami a alespoň zkusily práci s nimi. Bohužel vedoucí učitelka špatně pochopila druhou část úkolu, které si kladlo za cíl vyzkoušet, zda děti dokážou obtáhnout čerchovanou čáru v krouživém spirálovitém směru. Namísto toho přítomná učitelka zadala úkol tak, že děti měly spirály vybarvit různými barvami dle vzoru, což nebylo úplně šťastné zadání, jelikož tím omezujeme tvůrčí aktivitu dítěte. Děti kolem 2, 5 roku a starší zkoušely papír stříhat, dle očekávání se nejbližší linii stříhu přiblížily děti starší, ale bylo dobré vidět snahu mladších a jejich experimenty se stříháním papíru.

Činnost 2 – nácvik tematické písně Pásla ovečky

Pomůcky: klavír/kytara.

Úkol: Naučme se společně písničku, ke které si také zatancujeme.

Reflexe: Píseň Pásla ovečky se děti učily formou ozvěny, tedy vedoucí projektu zahrála a zazpívala část písně a děti se pokoušely část zopakovat. Bylo vidět, že si děti potřebovaly slova písně téměř ihned spojit s pohybem, lépe a rychleji si pak píseň zapamatovaly. Píseň s tanečkem děti bavila natolik, že vyžadovaly několikrát aktivitu zopakovat a tancovat a zpívat chtěly i během pobytu na zahradě a v následujících dnech. Dovolují si předpokládat, že potřeba a nadšení dětí z této aktivity vznikla především pro nedostatek hudebních činností v předchozích 14 dnech.

Další náměty:

- stříhání vlny na reálném plstěném objektu (popsáno bylo výše);
- sběr přírodnin na barvení – zprostředkování na školní zahradě/krátké vycházce, můžeme přírodniny poschovávat;
- barvení – můžeme zkusit rozmačkat plody (jahody, borůvky, maliny atp.) a bez vaření tak barvit látku, diskuze, co barví a co ne a proč;
- obraz z vlny – kusy neutkané vlny, ideálně různé druhy a barvy, můžou děti využít na vytvoření obrazu na velké podložce (koberec, balicí papír, ...).

Další náměty na činnosti jsou popsány výše v kapitole 8.9.2 Aktivity k zařazení.

10 Shrnutí výsledků

Podařilo se nám s úspěchem ověřit navrhovaný program. Děti se zapojovaly se zájmem a reagovaly přiměřeně svému věku. Všechny aktivity splnily svoje dílčí cíle a rozebírané téma se podařilo uchopit komplexně. Nejvíce je zaujal proces předení, tkaní a česání vlny, nejméně pak zpěv. Hudební činnost se neujala možná proto, že tuto činnost vedla třídní učitelka, která k činnosti nepřistupovala příliš aktivně, tedy i děti neměly přílišný zájem se činnosti zúčastnit. U některých činností děti reagovaly originálně, především u předení (6letá dívka projevila zájem a s úspěchem zvládla bez pomoci příst na ručním vřetenu) a u závěrečné reflexe, kde děti samy vyvinuly iniciativu a projevily již vyvinutý smysl pro empatii a řešení problémů. Překvapením také byl výsledek ranního úkolu z 14. srpna, kde děti vymyslely výhradně přírodní materiály na barvení, neobjevil se ani jeden syntetický (např. kečup). To přičítám především zaměření mateřské školy.

Z hlediska vyhodnocení výzkumných otázek se podařilo navrhnout projekt, kdy děti spolupracují s pedagogem, šlo o spolupráci v oblasti zvládnutí techniky určitého řemesla. Snad jen v případě tkaní šlo spíše o pomoc než spolupráci. Dětem se většinou podařilo najít takové přírodniny, které barví; nesprávný odhad se vyskytl jen ve třech případech. Přesnou barvu děti odhadovaly většinou jinou, tmavší. Všem dětem se podařilo rozlišit daný materiál od jiných a také ho lépe a zblízka poznat. Z hlediska znalosti řemesel se prokázalo, že většina dětí nezná termín přadlena (viz Příloha 2). Děti, které se zapojily si odnesly vlastně utkaný pásek a všechny děti získaly alespoň částečné povědomí o představovaném materiálu. V projektu je prostor pro další zlepšení či modifikace.

11 Východiska práce a návrh projektu akcentující spolupráci dítěte a pedagoga

Východiskem pro celé sestavení představeného projektu byl nejen dojem, že komplexní uchopení činností s určitým materiálem v prostředí mateřské školy chybí, ale zároveň to byla i moje vlastní tvorba a zaměření. Ve svém volném čase jsem se skrze rekonstrukci života v 13. století dostala právě ke zpracování vlny a celému procesu. Zkusila jsem surovou vlnu získanou z domácího chovu ovcí vyprat, ačkoliv při prvním pokusu mi část materiálu zplstnatěla. Velkým problémem bylo obstarat si vochle na česání a česat správně vlnu se učím dosud. Osvědčilo se kartáčovat vždy jen jedním směrem a menší objem vlny, pro pozdější snazší spřádání. Když jsem začínala s předením na ručním vřetenu, moje pokusy nebyly velmi zdařilé, spředená vlna byla příliš tlustá. Osvědčilo se mi přist spíše vlnu osobně rozčesanou, která má ještě dostatek lanolinu; s vláknem dostupným v galanterii se mi nepracovalo dobře. Je znát, že činnost se zdokonaluje opětovným prováděním, takže před vlastní realizací v MŠ se mi již dařilo vlnu spřádat do tenkých vláken, ačkoliv vlákno ještě není rovnoměrně tlusté. Barvení vlny byla moje úplně první zkušenost. Jak které rostliny na barvení reagují jsem zjišťovala těsně před realizací s dětmi. Srovnání výsledků je možné nalézt v Tabulce 2. S tkaním na hřebenovém stávků mám více jak roční zkušenost a pro zařazení této pozapomenuté techniky mně utvrdila zkušenost ze studijního pobytu ve Finsku, kde nám tato technika byla také představena pod vedením Tarji Kröger v rámci holistického pojetí výroby textilní knihy (viz. Příloha 3). Dále jsem se ve Finsku poprvé setkala s plstěním jehlou a pletením jehlou. Návštěva Finska mě hodně inspirovala v pojetí rukodělných činností ve vzdělávacím procesu, ale i v mých soukromých aktivitách. Kromě tkaní na hřebenovém stávků také experimentuji se složitější technikou tkaní na karetkách. Mokrý plstění, zařazené do projektu, jsem nikdy předtím nezkoušela, proto i pro mě to byla nová technika, která organizačně vyžadovala moji spolupráci s dětmi. Na výsledném produktu bylo znát, že by vlna potřebovala ještě více zaplstit.

Ačkoliv představovaný projekt podněcuje aktivní spolupráci dítěte a dospělého (např. při předení nebo tkaní), mám pocit, že by se tato spolupráce mohla stát hlavním cílem projektu. Jako návrh projektu, který by mohl navazovat nebo se překrývat s realizovaným projektem, předkládám následující:

1. Činnosti by probíhaly tak, jak byly představeny až do bodu sprádní vlny či nácviku písň.
2. Namísto tkaní na hřebenovém stávků a činností následujících bychom společně s dětmi vytvořily design deky o větších rozměrech (např. 200 x 200 cm). V tomto momentě je důležité, aby každé dítě dostalo dostatek prostoru, ale aby se se svým designem zapojila i učitelka, vznikl by tak společný návrh na základě komunikace s dětmi. Společně se pak s dětmi můžeme k designu vrátit a zhodnotit, zda by se nám všem toto dílo takto líbilo.
3. Následovala by realizační část, kdy bychom na společné dece pracovali všichni společně. Jednou variantou by bylo vzít čistě bílou deku a využít různé techniky, např. vyšívání, malování a barvení, tisknutí, našívání aplikací, tkaní na brdečku a následné našítí jako aplikace či jako okraje nebo plstění. Druhou variantou bychom se zaměřili čistě na techniku tkaní, kdy by každý zapojený člen utkal svou tkanici, všechny by se vzájemně sešily a vznikl by tak jeden společný koberec. Podobný koncept dotváření koberce byl k dispozici v rámci otevřeného ateliéru k výstavě Záhada Čapkova koberce v Národní galerii v Praze (<https://www.ngprague.cz/exposition-detail/zahada-capkova-koberce/>).
4. Po dokončení deky bychom s dětmi diskutovali názor na svoji dílčí práci v rámci projektu, ale i na celkový výsledek, zkusili popsat, jaké techniky jsme kdo použil a jaký byl postup a porovnali výsledek s prvotním návrhem. Dále bychom s dětmi mohli vymyslet využití výsledné deky (např. bychom ji mohli používat jako deku, na které si budeme číst, deku, na které budeme mít každé ráno komunitní kruh, deku na ven na trávu nebo bychom ji mohli pověsit jako dekoraci).

Takto organizovaným projektem by se u dětí rozvinula spolupráce na něčem společném, vnímání učitelky jako partnera, ne jako autority, ale zároveň vlastní sebevyjádření a vnímání individuality každého člověka, tedy jak ostatních dětí, tak i paní učitelky. Dokážu si představit, tímto unikátním způsobem by dostala i učitelka prostor pro vlastní výtvarné (v rámci textilního materiálu) sebevyjádření. Z hlediska komunikačního stylu by ale bylo potřeba postupovat tak, aby se učitelka nejdříve spíše doptávala, aby aktivní byly nejprve děti. Svoje návrhy a připomínky ať říká až nakonec a to formou návrhů a otázek, jaký na to

děti mají názor. Předešlo by se tím direktivnímu způsobu komunikace a aby šlo o skutečnou spolupráci.

12 Diskuse a limity studie

Projektem se podařilo ověřit, že děti předškolního věku mají zájem a zvládnou komplexně uchopené téma řemesla, které neklade důraz jen na kvalitu výsledného výrobku. Podařilo se také splnit cíle práce; děti se seznámily s celým procesem zpracování vlny, měly možnost vyzkoušet různé techniky a činnosti s ní, v okolí našly a pozorovaly přírodní barviva a byly seznámeny s širším kontextem, např. starosti o ovce, které vlnu dávají.

Mám za to, že projekt je originální ve svém komplexním uchopení materiálu a řemeslných technik. Z hlediska lidových řemesel bylo napsáno několik bakalářských či diplomových prací, např. Lidová řemesla a jejich využití v mateřské škole (Matulová, 2017) nebo Využití lidových řemesel v systému předškolního vzdělávání (Biedlová, 2014), dále se můžeme setkat s příručkami pro pedagogy, např. Učíme řemesla (2015), které představují různé náměty na činnosti s různými materiály. Žádná z jmenovaných prací ale nezmiňuje, jak se materiál, především vlna, získává a připravuje, než z něho můžeme tvořit. Zároveň jsem se nesetkala s takovým projektem, který by akcentoval spolupráci dítěte a pedagoga. Chtěla jsem se tedy přiblížit, tomu, co Kafková a Suchan (2017) říkají v závěru svého článku: *„by řemeslo ve sféře všeobecného vzdělávání dovolilo v ucelování díla nacházet autentickou životní zkušenost, nikoli pouze oborová schémata, která představují samostatně neživotné vrstvy tvorby.“* (str. 44)

Praktické ověřování představovaného projektu mělo i své limity. Uvědomuji si, že projekt byl ověřován v prázdninovém, tedy poněkud volnějším režimu. I kvůli tomu se do některých aktivit zapojila jen menší část dětí, všechny ale měly alespoň povědomí o tom, co si každý den mohou vyzkoušet. Dalším limitujícím faktorem býval občasný zásah třídní učitelky. To se nejvíce projevilo při činnostech zaměřených na tkaní a plstění, kdy třídní učitelka vyvíjela tlak na to, aby děti ten den byly od brzkého dopoledne venku a nedala dostatečný prostor dětem, které se do tkaní a plstění pustily, jelikož byly vystaveny časovému stresu. Ačkoliv byly aktivity předem připravené, jejich ověřování probíhalo živě, často se musely částečně přizpůsobit momentální situaci a vzhledem k personálnímu zajištění probíhalo pozorování zúčastněně a nestrukturovaně.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat vztah člověka a řemesla a na základě těchto poznatků pak vytvořit projekt pro děti předškolního věku tak, aby jim tento vztah v celé své komplexnosti byl přiblížen. K tomuto účelu jsem se, i kvůli vlastním zkušenostem a pokusům, rozhodla využít řemesla spojená s textilnictvím, konkrétně získávání a zpracování vlny. Projekt byl navržen tak, aby rozvíjel různé schopnosti a funkce a zároveň podpořil spolupráci mezi pedagogem a dítětem. V tomto ohledu si dovoluji tvrdit, že šlo o jedinečný projekt; nesetkala jsem s takovým projektem, který by dětem představil celý kontext získávání materiálu pro pozdější zformování do podoby výsledného artefaktu, ani se mi nepodařilo najít projekt takový, který by akcentoval spolupráci mezi pedagogem a dítětem². Jeho funkčnost byla ověřena v praxi s dětmi starými 4–6 let, zároveň probíhal v upravené podobě s dětmi od 2,5 let a ukázalo se, že takový projekt je proveditelný a pro děti atraktivní, ačkoliv je zde v některých částech prostor pro zlepšení.

Jsem přesvědčena o tom, že výzkum či projekt zaměřený na textilní řemeslnou tvorbu by se dal posunout ještě dál. Navrhuji ověřit stejný nebo podobný projekt v běžném provozu, v běžné MŠ a pozorovat rozdíly v reakcích dětí. Zároveň se projekt dá zaměřit na jiné textilní vlákno, např. zpracování lnu (zařadit se dá např. sázení rostlinek, namáčení, tlučení lnu atd.). Na představený projekt se dá dále navázat dalšími textilními činnostmi, ideálně ověřit projekt akcentující spolupráci dítěte a pedagoga, tak, jako bylo popsáno výše (kapitola 11). Práce může sloužit i jako inspirace pedagogům, kteří mohou podobně vedený projekt vyzkoušet, či alespoň aby při vedení činností zaměřených i na jinou řemeslnou výrobu artefaktu postupovali více holisticky.

² většina projektů se zabývá jen konečnou výrobní technikou a v druhém případě jde o projekty zaměřené na spolupráci dětí mezi sebou, příp. o výzkumy podporující spolupráci učitele a rodiče

Seznam použitých informačních zdrojů

Archeopark pravěku Všešary [online]. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://archeoparkvsešary.cz/>

Archeoskanzen Modrá [online]. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.archeoskanzen.cz/>

BŘEZINOVÁ, Helena, David KOHOUT a Miroslava ŠMOLÍKOVÁ. *Od nitě ke košili: textil a móda středověkých Pražanů*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2017. ISBN 978-80-87828-28-1.

COUNSELL, Shelly, Lawrence ESCALADA, Rosemary GEIKEN, Jill UHLENBERG, Beth VAN MEETEREN, Sonia YOSHIZAWA a Betty ZAN. *STEM Learning with Young Children: Inquiry Teaching with Ramps and Pathways*. New York: Teachers College Press, 2016. ISBN 9780807774564.

DEMPSEY, Amy. *Umělecké styly, školy a hnutí*. Praha: Slovart, 2002. ISBN 80-7209-731-8.

Expozice textilního tisku Dvůr Králové. *Uměleckoprůmyslové museum v Praze* [online]. 2020 [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: <https://www.upm.cz/expozice-textilniho-tisku-dvur-kralove/>

GAJDOŠOVÁ, Michaela, Jana KARASOVÁ a Helena ŠKRDLÍKOVÁ. *Život skoro bez odpadu: jak jej žijí holky z Czech Zero Waste*. Brno: CPress, 2019. ISBN 978-80-264-2799-5.

HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

HAUNEROVÁ, Klára, Vladimíra KHELEROVÁ a Zuzana ŠIMONOVSKÁ. *Fashion management*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-2113-7.

HAZUKOVÁ, Helena a Pavel ŠAMŠULA. *Didaktika výtvarné výchovy I*. Praha: Karolinum, 1991. ISBN 80-7066-368-5.

HUOTILAINEN, M., M. RANKANEN, C. GROTH, P. SEITAMAA-HAKKARAINEN a M. MÄKELÄ. Why our brains love arts and crafts: Implications of creative practices on psychophysical well-being. *FormAkademisk: Research Journal of Design and Design Education*. [online]. 2018, 12. 2. 2018, 11(2), 1-18 [cit. 2020-01-15]. DOI: 158.36.161.173/. ISSN 1890-9515. Dostupné z: <http://158.36.161.173/index.php/formakademisk/article/view/1908/2533>

CHRISTIANOVÁ, Dana. *Vztahy umění a designu v meziválečném Československu*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce prof. Ph.Dr. Vojtěch Lahoda, CSc.

KAFKOVÁ, Helena a Ondřej SUCHAN. Řemeslo, marginalizovaný potenciál všeobecného vzdělávání. *Výtvarná výchova: časopis pro výtvarnou a obecně estetickou výchovu školní a mimoškolní*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2017, 57(3-4), 30-45. ISSN 1210-3691.

KAPRASOVÁ, Ludmila a Alena VONDRUŠKOVÁ. *Šikovné ruce: aneb malá škola textilních technik*. Praha: Mladá fronta, 1989. ISBN 80-204-0052-4.

Keltský skanzen. *Země Keltů* [online]. [cit. 2020-04-12]. Dostupné z: <https://zemekeltu.cz/keltsky-skanzen>

Krumbenowe: Propagačně-vzdělávací pořad o životě ve středověké kupecké osadě KRUMBENOWE [online]. 2020 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.krumbenowe.cz/>

KRUPKA, Jaroslav. *Český historický šerm: ze suterénu až na hladiny oceánů*. Brno: CPress, 2014. ISBN 978-80-264-0322-7.

Lughnasad: Mezinárodní festival keltské kultury [online]. [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://www.lughnasad.cz/>

MACHÁTOVÁ, Danuše. *Studie o současné situaci uměleckých řemesel v ČR*. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2013.

- MĚCHUROVÁ, Zdeňka. Středověký svět dětí a her v archeologických pramenech. *Archaeologia historica* [online]. 2010, 35(1-2), 95–107 [cit. 2019-11-29]. ISSN 2336-4386. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/128140/2_ArchaeologiaHistorica_35-2010-1_6.pdf?sequence=1
- MIKUŠOVÁ, Miluše. *Prostorová a užitá Tvorba I.: Výtvarné problémy hmotné kultury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-7066-269-7.
- Muzeum Řemesel* [online]. 2017 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: <https://www.archeoskanzen.cz/>
- Muzeum v přírodě Vysočina. *Národní muzeum v přírodě: oficiální stránky* [online]. Rožnov pod Radhoštěm [cit. 2020-04-12]. Dostupné z: <https://www.nmvp.cz/vysocina>
- NAYEC a FRED ROGERS CENTER. *Technology and Interactive Media as Tools in Early Childhood Programs Serving Children from Birth through Age 8: Position statement* [online]. In: Washington DC, January 2012, s. 1-15 [cit. 2020-03-20]. Dostupné z: [https://issuu.com/naeyc/docs/ps_technology_issuu_may2012?mode=window&background Color=%23222222](https://issuu.com/naeyc/docs/ps_technology_issuu_may2012?mode=window&background%20Color=%23222222)
- Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1904, 21. díl R (Ř)-Rozkoš.
- Oživlý středověk v podhradí: Festival středověkých řemesel* [online]. 2020 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://ozivlystredovek.cz/>
- PALLASMAA, Juhani. *Myslicí ruka: existenciální a ztělesněná moudrost v architektuře*. Zlín: Archa, 2012. a Architektura. ISBN 978-80-87545-09-6.

PLOWMAN, Lydia a Christine STEPHEN. Guided Interaction: Exploring how Adults can Support Children's Learning with Technology in Preschool Settings. *Hong Kong Journal of Early Childhood* [online]. Hong Kong, 2013, July 2013, 12(1), 15-22 [cit. 2020-04-05]. ISSN 1682-878X. Dostupné z:

https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/17656/1/Guided%20Interaction_Exploring%20how%20Adults%20can%20Support%20Childrens%20Learning%20with%20Technology%20in%20Preschool%20Settings.pdf

PLOWMAN, Lydia, Joanna MCPAKE a Christine STEPHEN. The technologisation of childhood? Young children and technology in the home. *Children and Society* [online]. 2010, December 2009, 24(1), 1-12 [cit. 2020-04-06]. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2008.00180.x>. ISSN 1099-0860. Dostupné z:

<https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/1935/1/Plowman%20et%20al%20Technologisation%20of%20childhood.pdf>

PÖLLÄNEN, Sinikka. Contextualising Craft: Pedagogical Models for Craft Education. *International Journal of Art & Design Education* [online]. 2009, 8. 12. 2009, 28(3), 1-23 [cit. 2020-02-26]. DOI: 10.1111/j.1476-8070.2009.01619.x. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/229728297_Contextualising_Craft_Pedagogical_Models_for_Craft_Education

Projekt. *Curia Vítkov* [online]. 2020 [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://curiavitkov.cz/projekt>

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2018 [cit. 2019-05-16]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/file/45304/>

ROBINSON, Michael. *International Arts and Crafts*. London: Flame Tree Publishing, 2005. ISBN 9781844512621.

ROESELOVÁ, Věra. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8.

Řemesla živě 2020. *Novoměstská radnice Praha* [online]. Novoměstská radnice, p. o., 2020 [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <http://www.nrpraha.cz/program/1035/remesla-zive-2020/>

Skanzen lidových tradic a řemesel. *Bolatice: oficiální stránky* [online]. 2020 [cit. 2020-04-12]. Dostupné z: <http://www.bolatice.cz/obec-bolatice/informace-o-obci/skanzen-lidovych-tradic-a-remesel/>

SLANČOVÁ, Daniela. *Reč autority a lásky: Reč učitelky materské školy orientovaná na dítě – opis registra*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 1999.

STAŇKOVÁ, Jitka a Ludvík BARAN. *Tradiční textilní techniky*. Praha: Grada, 2008. Řemesla, tradice, technika. ISBN 978-80-247-2035-7.

SWING, Edward L., Douglas A. GENTILE, Craig A. ANDERSON a David A. WALSH. Television and Video Game Exposure and the Development of Attention Problems. *Pediatrics: Official Journal of the American Academy of Pediatrics* [online]. Illinois: American Academy of Pediatrics, 2010, July 2010, 126(2), 214-222 [cit. 2020-04-06]. DOI: 10.1542/peds.2009-1508. Dostupné z: <https://sites.oxy.edu/clint/physio/article/TelevisionandVideoGameExposureandtheDevelopmentofAttentionProblems.pdf>

Tajemství zaniklých řemesel. *Brandýs nad Labem* [online]. 27. 1. 2019 [cit. 2020-03-15]. Dostupné z: <https://www.brandysko.cz/tajemstvi-zaniklych-remesel/a-4483>

TICHÝ, Lubomír a Ivona TICHÁ. *Barvy z rostlin: [povídání o přírodních barvivech a jejich využití]*. Dotisk 1. vyd. Brno: Rezekvítek, 1998.

TUČKOVÁ, Jitka. *Říkej si a hraj*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1176-1.

Učíme řemesla: inspirativní příručka pro pedagogy mateřských škol. Říčany: Muzeum Říčany, 2015. ISBN 978-80-904903-7-6.

UHL SKŘIVANOVÁ, Věra a Monika PLÍHALOVÁ. Všeobecně vzdělávací potenciál výtvarných činností v mateřské škole. *Speciál pro mateřské školy* [online]. 2019, 4. 12. 2019, 2019(6), 8-22 [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: <https://www.rizeniskoly.cz/cz/casopis/rizeni-skoly/vseobecne-vzdelavaci-potencial-vytvarnych-cinnosti-v-materske-skole.m-6490.html>

URBANOVÁ, Kristýna, Barbora BERNARTOVÁ, Tereza BÍLKOVÁ, et al. *Po nitkách do minulosti: Stuhly tkané rokem*. vlastním nákladem, 2017. ISBN 978-80-270-2920-4.

VAŘEKA, Josef a Václav FROLEC. *Lidová architektura: encyklopedie*. 2., přeprac. vyd., V nakl. Grada 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1204-8.

VLASATÝ, Tomáš. "Vilborg mne vlastní": Runové nápisy na staroseverských přeselech. In: *Projekt Forlog: Reenactment a věda* [online]. 2019, 24. 2. 2019 [cit. 2020-02-25]. Dostupné z: <http://sagy.vikingove.cz/vilborg-mne-vlastni/>

Workshopy na objednávku. *Muzeum Říčany* [online]. 2020 [cit. 2020-03-04]. Dostupné z: <http://www.ricany.cz/org/muzeum/pro-verejnost/workshopy-na-objednavku>

YLIVERRONEN, Virpi a Pirita SEITAMAA-HAKKARAINEN. Learning craft skills: Exploring preschoolers' craft-making process. *Techne Series: Research in Sloyd Education and Craft Science A* [online]. 2016, 23 June 2016, 23(2), 1-15 [cit. 2020-02-15]. ISSN 1893-1774. Dostupné z: <https://journals.hioa.no/index.php/techneA/article/view/1505>

YLIVERRONEN, Virpi. From Story to Product: Pre-schoolers' Designing and Making Processes in a Holistic Craft Context. *Design and Technology Education: An International Journal* [online]. 2014, 1. 6. 2014, 19(2), 8-16 [cit. 2020-01-28]. ISSN 1360-1431. Dostupné z: <https://ojs.lboro.ac.uk/DATE/article/view/1954>

Seznam příloh

Příloha 1 – Fotodokumentace projektu

Příloha 2 – Ranní úkoly

Příloha 3 – Východiska; vlastní pokusy a tvorba

Příloha 1 – fotodokumentace projektu

Obr. 12 – činnost 1, přístřešek pro ovečku

Obr. 13 – činnost 2, jiné řešení

Obr. 14 – činnost 5, sběr přírodnin na barvení

Obr. 15 – činnost 6, příprava rostlin na barvení

Obr. 16 – činnost 9, výsledná tkanice dítěte (5 let)

Příloha 2 – ranní úkoly

Ranní úkol, pondělí 12. srpna 2019: Milé Sovičky, podívejte se na tuto ovečku. Bude naší průvodkyní další týden. Zkuste jí vymyslet jméno.

Reflexe: Děti samy či za pomoci rodičů psaly na připravené papírky jména, které by rády daly plyšové ovečce. Na ranním kruhu byla jména přečtena, či si děti samy pamatovaly svoje návrhy. Zazněla jména Bambula, Ema, Čudla, Nikolka, Kája, Modrá čepička. Děti se podle všeho řídily buď vzhledem plyšáka (Modrá čepička, Bambula, Čudla) nebo jmény kamarádů ze třídy, či jmény, které se jim líbí. Následovalo hlasování o jméně, které dopadlo nerozhodně. Vzhledem k výsledku hlasování, a především také kvůli dítěti se speciálními potřebami jsme se s dětmi dohodli, že ovečka bude mít jmen vícero. Po hlasování také došlo k seznámení s motivačním příběhem formou dramatizace ze strany autorky projektu; ovečka se stala loutkou, seznámení s postavou Johanky.

Ranní úkol, úterý 13. srpna 2019: Milé Sovičky, v noci se ovečka vydala na výlet a my ji teď potřebujeme najít. Zkuste si šáhnout do pytlíku a bez koukání poznat, ve kterém z nich se ovečka mohla schovat.

Pomůcky: 4 hmatové pytlíky s různými materiály: organza, surová vlna, bavlněná látka, fleece.

Reflexe: Na ranním kruhu děti ještě jednou zkoušely hmatové pytlíky. Při větším počtu dětí by bylo nutné je rozdělit po skupinkách, připravit více hmatových pytlíků. Je také potřeba si dát pozor na přirozeně zvědavé děti, které se snaží do pytlíku nakouknout. Všechny děti správně odhadly, ve kterém pytlíku se nachází vlna. Vlna byla vytažena z pytlíku a děti si ji po kroužku posílaly. Ptala jsem se dětí, jaká ta vlna je. Děti odpovídaly, že je hebká, měkká, smradlavá.

Ranní úkol, středa 14. srpna 2019: Dobré ráno, zítra půjdeme na výlet sbírat přírodniny. Zkus nakreslit, čím by se dala obarvit vlna.

Reflexe: Na ranním kruhu bylo zhodnoceno, co děti nakreslily a zároveň děti namíste vymýšlely další materiály, čím by se vlna dala obarvit. Předpoklad, že děti budou kreslit nejen rostliny a plody, ale i např. kečup, uhel, fixy, barvy na textil, se nepotvrdil. Naopak, děti navrhovaly pampelišky, borůvky, jahody, broskve. Toto zaměření pravděpodobně zapříčinil fakt, že školka dbá na kontakt dětí s přírodou a s přírodními materiály.

Ranní úkol, pondělí 19. srpna 2019: Dobré ráno, zkus se podívat na kousek vlny pod lupou. Jak vedou její vlákna? Zkus to nakreslit.

Pomůcky: lupa, malá část rozčesaného ovčího rouna, papíry a tužky.

Reflexe: Na ranním kruhu jsme se všichni společně podívali a prohlédli výsledné obrázky. Určitě by bylo dobře věnovat jim více pozornosti, zkusit s dětmi vymýšlet, jestli jim to něco připomíná.

Ranní úkol, úterý 20. srpna 2019: Milé Sovičky, máme tu tento předmět. Co myslíš že to je? A k čemu se asi používá? Pošeptej to mamce nebo tatškovi.

Reflexe: Hodnocení ranního úkolu proběhla až v odpoledních hodinách, tento den se nekonal ranní kruh – děti měly silnou potřebu volné hry a konstrukčních her. Po odpočinku byly děti zorganizovány do kroužku a děti byly znovu dotazovány na to, co si myslí, že je objekt před nimi a k čemu slouží. Většina dětí správně odhadla, že předmět (vřeten) je na motání vlny. Dotazování byly také na název profese (přadlena) a žádné z dětí tento termín neznalo. Po reflexi probíhala Činnost 8.

Ranní úkol, středa 21. srpna 2019: Dobré ráno, vyber si jedno ze jmen naší ovečky. Na jaké písmeno začíná? A na jaké končí?

Reflexe: Hodnocení správnosti posuzují už samy rodiče, kteří jsou přítomni rannímu úkolu.

Modifikované ranní úkoly pro mladší děti

Ranní úkol, středa 14. 8. 2019: Dobré ráno, naše ovečka potřebuje také najíst. Nakresli, co si dá ovečka Jůlinka k snídani. (nahrazující úkol „zkus nakreslit, čím by se dala obarvit vlna“)

Reflexe: Mladší děti se do ranního úkolu nezapojovaly v takové míře, jako starší děti, ale několik z nich úkol zvládlo, objevovaly se papíry se zelenou čmáranicí. Zde by bylo dobré zadat úkol více prakticky, např. při pobytu venku na zahradě či na vycházce. Úkolem dětí by mohlo být přímo přinést to, co si ovečka dá k jídlu a s dětmi pak můžeme zkoumat, co taková ovce potřebuje k jídlu a pití a diskuzi případně rozvinout do tématu co ještě potřebuje k životu.

Ranní úkol, čtvrtek 15. 8. 2019: Dobré ráno, tohle je farma v srpnu. Najdeš, kde se schovávají ovečky? Jaká další zvířata tu jsou? (třída starších dětí se tento den vydala na výlet, ranní úkol u nich neproběhl)

Reflexe: Děti měly k dispozici knihu Rok na venkově (Koziel-Nowaková, 2018) otevřenou na příslušné dvojstraně. Hodnocení prováděl přímo rodič pracující s dítětem. Úkol byl zopakován na ranním kruhu a s dětmi jsme pracovali i s dalšími stránkami, kniha navíc byla pro děti dostupná po celý týden.

Ranní úkol, středa 21. 8. 2019: Dobré ráno, zkus vytleskat jméno naší ovečky Jůlinky.

Reflexe: Hodnocení prováděl rodič spolupracující s dítětem. Úkol byl zopakován na ranním kruhu pod vedením třídní učitelky.

Ranní úkol, čtvrtek 22. 8. 2019: Dobré ráno, dnes budeme pro panenku Johanku vyrábět dečku. Zkus nakreslit, jak bude vypadat.

Reflexe: Cílem úkolu je vytvořit návrh, podle kterého poté můžeme vést navazující činnost výroby dečky technikou mokrého plstění. Zhodnocení proběhlo na ranním kruhu, kde každé dítě ukázalo svůj obrázek/návrh.

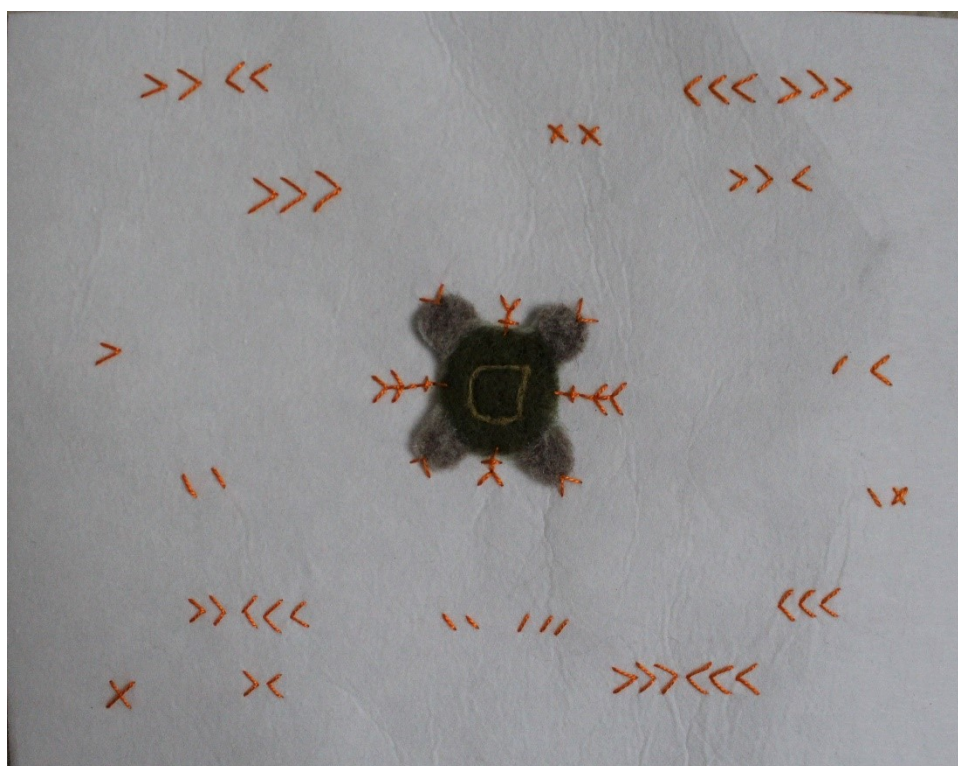
Příloha 3 – Východiska; vlastní pokusy a tvorba

Obr. 17 – textilní kniha zhotovená v rámci předmětu Culture Heritage and Craft Education pod vedením Tarji Kröger, přebal zhotoven kombinací plstění jehlou a výšivky, co-design studentů ze 4 různých kultur

Obr. 18 – ukázka stránky z textilní knihy, téma historie a symboly; moje první setkání s vytkáváním na brdečku

Obr. 19 – ukázka stránky z textilní knihy, téma účel dnešních rukodělných činností a jejich využití, transformace symbolů, plstění jehlou a výšivka

Obr. 20 – rekonstrukce života počátku 13. století, rekonstrukce tkanice dle nálezů z Hallstattu z doby 800–400 let př. n. l. na karetkovém stávků

Obr. 21 – tkaní na brdečku stylem vytkávání

Obr. 22– první pokus tkaní na karetkách, vlastní návrh